

VASA UNIVERSITET
Humanistiska fakulteten
Institutionen för nordiska språk

Eva Udd

Ekvivalens och interferens i den svenska översättningen av
Erlend Loes roman *Naiv. Super.*

Avhandling pro gradu i modersmålet svenska

Vasa 2009

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	3
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	6
1.2 Material	7
1.2.1 Förlagan	7
1.2.2 Författaren	9
1.2.3 Översättaren	9
1.3 Metod	10
2 ÖVERSÄTTNING	11
2.1 Översättningsprocessen och ekvivalensen	11
2.2 Översättning av skönlitteratur	12
2.3 Översättningskritik	14
2.4 Översättning från norska till svenska	15
2.5 Interferens	19
3 GRANSKNING AV ÖVERSÄTTNINGEN	22
3.1 Grammatiska förändringar	22
3.2 Tillägg	23
3.3 Utelämnningar	25
3.4 Stilistiska nyanser	27
3.5 Semantiska nyanser	34
3.6 Semantiska fel	43
3.7 Oidiomatiska formuleringar	46
3.8 Kulturbundna element	49

4 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	54
LITTERATUR	57

VASA UNIVERSITET**Humanistiska fakulteten**

Institution:	Institutionen för nordiska språk
Författare:	Eva Udd
Avhandling pro gradu	Ekvivalens och interferens i den svenska översättningen av Erlend Loes roman <i>Naiv. Super.</i>
Examen:	Filosofie magister
Ämne:	Modersmålet svenska
Årtal:	2009
Handledare:	Nina Pilke

SAMMANFATTNING:

I min avhandling pro gradu granskar jag översättningen till svenska av den norske författaren Erlend Loes roman *Naiv. Super.* Romanen utkom år 1996 och översattes av Lars Nygren år 1998. Jag exciperar översättningsmotsvarigheter som jag anser kan ifrågasättas, och delar i analysen in dem i sju kategorier: grammatiska förändringar, tillägg, utelämnningar, stilistiska nyanser, semantiska nyanser, semantiska fel och oidiomatiska formuleringar. Kategorierna har jag sammanställt med utgångspunkt i Ingos lingvistisk-pragmatiska kritikmodell. Metoden är kvalitativ och komparativ.

I teoridelen behandlar jag översättningsprocessen och ekvivalensen, översättning av skönlitteratur, översättningskritik, översättning från norska till svenska och interferens.

Med termen *interferens* avses sådan källspråklig påverkan på målspråket som gör resultatet oidiomatiskt. När språken kulturellt och typologiskt står varandra nära, så som norskan och svenskan gör, är risken för interferens stor. I min undersökning har jag kunnat konstatera att norskan lyser igenom i nästan hälften av exemplen i kategorin stilistiska nyanser och i ungefär en tredjedel av exemplen i kategorierna semantiska nyanser och semantiska fel. Därtill kommer de översättningsmotsvarigheter som jag placerat i en egen kategori, oidiomatiska formuleringar.

De klart mest omfattande kategorierna är semantiska nyanser och stilistiska nyanser. Flera av de stilistiska nyanserna har gett översättningen en mer högtidlig eller ålderdomlig prägel, medan andra har gjort textstycket ologiskt. Bristande logik är, tillsammans med informationsförvrängning, också det största problemet med de semantiska nyanserna.

Ett delsyfte med avhandlingen är att studera de översättningsstrategier som använts för kulturbundna element, som jag samlat i en egen kategori. Jag har här valt att jämföra Nygrens översättningslösningar med motsvarigheterna i den finska översättningen av romanen. För över hälften av översättningsmotsvarigheterna har översättarna använt samma strategi.

NYCKELORD: översättning, norska, svenska, skönlitteratur, interferens, Erlend Loe

1 INLEDNING

Norrmannen Erlend Loe (1999) vill kommunicera med sina läsare, blanda lek och allvar och använda språket på ett uppfriskande sätt. Det var hans speciella humor som jag föll för då jag läste *Naiv. Super.* i originalversion i slutet av 1990-talet. Boken var olik allt jag tidigare läst; ironi blandad med absurd logik, ett naivt uttryckssätt och en indirekt kritik av dagens samhälle. Den blev också Loes genombrottsroman och har sålts till 30 länder (Cappelen Damm 2008). Handlingen kretsar kring en ung man som hamnar i en personlig kris, bryter upp från det liv han lever och drar sig undan för att få ro att tänka.

Jag blev intresserad av att analysera den svenska översättningen av *Naiv. Super.* efter att ha läst Nana Håkanssons (2004) recension av romanen. Hon konstaterar att: ”Lite av bokens tjusning försvinner dock i den svenska översättningen. Jag rekommenderar det norska originalet.”

Melin (2007: 106) anser att översättning är svårt främst därför att ”svenska är svårt när man ska vara trogen men inte slavisk mot en originaltext”. Vid översättning mellan språk som kulturellt och typologiskt står varandra nära är det extra stor risk att källspråkets struktur omedvetet överförs till målspråket (Gellerstam 1989: 109). Det är säkert lätt hänt att man underskattar de språkliga olikheterna och gör sig skyldig till översättningssvenska när man översätter från norska till svenska.

En fråga som ofta ställs då översättning mellan de skandinaviska språken diskuteras är om det överhuvudtaget är nödvändigt att översätta från språk som är så lika vårt eget? Jag håller med Marianne Hægermark (1997: 119–120) som anser att översättningarna behövs som vägvisare och inspiratörer. Många har kanske inte ens tänkt på möjligheten att läsa en bok på ett grannspråk.

1.1 Syfte

Jag granskar översättningen till svenska av den norske författaren Erlend Loes roman *Naiv. Super.* Romanen utkom år 1996 och översattes av Lars Nygren år 1998. Jag kommer att excerpera översättningsmotsvarigheter och analysera ekvivalensen. Översättning handlar om att återge budskapet och betydelseerna i förlagan, samt att respektera dess stil. Översättarens val ska vara den närmaste naturliga ekvivalensen i målspråket, alltså ett idiomatiskt uttrycksätt. (Lomheim 1989: 31.) Med översättningsmotsvarighet avses ett ord eller uttryck på målspråket som används som motsvarighet till ett ord eller uttryck på källspråket. Översättningsmotsvarigheterna kan vara goda, måttliga, dåliga eller direkt felaktiga. Det är vanligt att en motsvarighet som översättaren valt är bra ur en aspekt, men sämre ur en annan. (Ingo 2007: 162.)

Med granskningen vill jag uppmärksamma olika nyansskillnader som kan ha betydelse för helhetsupplevelsen av texten. Jag är speciellt intresserad av att studera förekomsten av interferens (se 2.5) i översättningen.

När jag började excerpera översättningsmotsvarigheter kunde jag konstatera att det finns många fina lösningar som jag gärna skulle ge exempel på, men jag har ändå valt att avgränsa undersökningen till att endast behandla sådana motsvarigheter som kan ifrågasättas. Det intressanta är ändå inte att hitta fel, utan att reflektera kring likheter och skillnader mellan språken. Då man översätter mellan två så närbesläktade språk som norska och svenska får man mycket gratis, men det finns också en del fallgropar. Förutom de ”falska vännerna” (se 2.4) finns det också ord med i stort sett samma betydelse men med olika stilnivå, ett ord kan t.ex. vara neutralt i norskan medan det i svenskan har en ålderdomlig, högtidlig prägel. Stilen i Erlend Loes böcker är speciell (se 1.2.1), och därmed också värd extra uppmärksamhet.

Ett delsyfte med undersökningen är att studera vilka översättningsstrategier som använts för kulturbundna element. Här har jag valt att jämföra Nygrens översättningslösningar med motsvarigheterna i den finska översättningen av *Naiv. Super.* Den finska översättningen *Supernaiivi*, som också utkom 1998, gjordes av Outi

Menna. Menna (2000) har även skrivit en pro gradu-avhandling där hon redogör för de översättningsstrategier hon använt sig av vid översättningen av *Naiv. Super*.

Jag har hittat endast några få översättningsstudier av språkparet norska-svenska, av danska-svenska något fler. En sådan här undersökning kan vara av intresse för t.ex. översättare, lärare, studenter och lexikografer.

1.2 Material

Mitt undersökningsmaterial består av Erlend Loes roman *Naiv. Super*. (1996), samt dess översättning till svenska. Den norska förlagan som är skriven på bokmål har 213 sidor medan översättningen har 225 sidor. Kulturbundna element exciperar jag även ur den finska översättningen, som har 223 sidor. Romanen är indelad i 46 kapitel.

1.2.1 Förlagan

Huvudpersonen i romanen är 25 år. Han har två vänner, en bra och en dålig. Och så har han en bror, som inte är riktigt lika sympatisk som han själv. När brodern slår honom i krocket rasar hans värld samman. Livet känns plötsligt meningslöst, och ingenting hänger ihop. Han avbryter studierna och isolerar sig i broderns lägenhet medan denne är på resa. Avståndstagande från det omgivande samhället är ett välkänt tema i litteraturen, men Loes version är mycket originell. Romanens jag-person försöker på olika sätt få grepp om tillvaron igen. Han funderar på tiden och rymden, gör listor över allt möjligt och skaffar sig en bultbräda:

”Når alle pinnene er banket jevnt med brettet, oppstår en følelse av sammenheng. Ting passer sammen. De har en mening. [...] Hvis jeg banker tilstrekkelig lenge, vil jeg kanskje oppnå en følelse av mening på såvel globalt som personlig plan.” (60)

Den här absurda tron på att föremål ska kunna göra tillvaron bättre gör att det skapas en ironisk distans till huvudpersonen och hans projekt. Hans tankar om livet kan man ändå

känna igen sig i, även om perspektivet är förenklat. Man kan säga att han betraktar livet ur ett barns synvinkel, där stort och smått får samma tyngd. Detta, tillsammans med den direkta och okomplicerade uttrycksformen med korta, enkla meningar som kan associeras till barns berättelser, ger romanen dess naivism. (Lykke 1999: 29–30, 34) Lykke (1999: 29, 32) poängterar dock att romanen inte är naiv i betydelsen enkel. Under det på ytan enkla finns det komplexa och flertydiga, och allvarliga tankar om samhället vi lever i.

Texten i *Naiv. Super.* är skriven i korta stycken och indelad i många kapitel. Den är parataktiskt uppbyggd och efter meningsavslutande punkt följer ofta radbyte, vilket gör att texten då nästan får diktform. Olika former av upprepningar är ett återkommande stilmedel i romanen. Ett stycke i romanen som illustrerar de ovan nämnda fenomenen finns på sidan 23:

Min morfar er en kjernekar.
Jeg lurer på om jeg er en kjernekar.
Jeg lurer på om det overhodet fins kjernekarer i min generasjon.

Meningsförkortningar använder sig Loe också ganska flitigt av. De bromsar upp läsningen och ger mer eftertryck åt det utbrutna (Cassirer (2003: 67). Följande är ett exempel på detta:

Jeg ville for eksempel når som helst byttet min dårlige venn mot litt begeistring.
Eller en kjæreste. (14)

Utmärkande för romanen är också användningen av engelska. Precis som folk i allmänhet kommer jag-personen ofta i kontakt med det engelska språket, och då han återger vad någon sagt eller skrivit använder han originalform. Även företeelser i det amerikanska samhället har oförändrad engelsk form. Efter att han lämnat Oslo och rest till New York blir de engelska inslagen förstås ännu fler. Exemplet nedan är hämtat från en av de för romanen karakteristiska listorna. Denna gång handlar det om sådant som jag-personen sett under en dag i New York:

– En kvinne som sa please leave me alone da jeg spurte om hun trengte hjelp til å bære posene sine opp en trapp (185)

Den speciella stilen gör *Naiv. Super.* till en mycket humoristisk roman. Jag håller helt med recensenten Øystein Rotten (1996) om att jag-personens reflexioner förmedlas med en sådan underfundig och lakonisk humor att man frestas att citera och citera ...

1.2.2 Författaren

Erlend Loe är född 1969 i Trondheim, men bor numera i Oslo. Han debuterade som författare 1993 med romanen *Tatt av kvinnen*, och 1996 utkom *Naiv. Super.* som blev en stor succé både i Norge och utomlands. Han har fått flera litteraturpriser, bl.a. belönades *Naiv. Super.* med det europeiska ungdomspriset Prix Européen des Jeunes Lecteurs. Förutom romaner har Loe skrivit barnböcker och filmmanus, och översatt flera av den amerikanske poeten Hal Sirowitz böcker till norska. Han har även gjort kortfilmer. Loe har studerat litteratur- och filmvetenskap och han har tidigare arbetat bl.a. som kritiker, lärarvikarie, och mentalskötare. (Gustavsson 2002; Cappelen Damm 2008.) År 2007 kom *Tatt av kvinnen* som film i regi av Petter Næss (*Tatt av kvinnen* 2007).

1.2.3 Översättaren

Lars Nygren är född 1943. Han har en filosofie kandidatexamen med tre betyg i litteraturvetenskap. I närmare tre decennier har han skrivit litteraturkritik i Göteborgsposten. (Nygren 2009.) År 1977 utkom Nygren med *Parlör*, en lyrisk montageprosa. På 1990-talet gav han ut två essäböcker, och under 2000-talet har han skrivit en artikelsamling, en historik om badet i Fredhäll samt en bok om konstnären Ingela Johansson. Han har också redigerat elva böcker. Även som översättare har Nygren varit verksam sedan 1970-talet, då han översatte två av Jean-Paul Sartres böcker till svenska. De fyra böcker han senare översatt har varit skrivna av norska författare: Jens Bjørneboe, Halfdan W. Freihov och Erlend Loe. År 1998 översatte Nygren *Naiv. Super.* och år 2001 Loes debutroman *Tatt av kvinnen*, som fick den svenska titeln *Blåst*. (Nyscript 2009.)

1.3 Metod

Metoden är kvalitativ och komparativ. Jag läser förlagan och översättningen parallellt och exciperar översättningsmotsvarigheter. När jag analyserar motsvarigheternas ekvivalens använder jag enspråkiga svenska och norska ordböcker samt *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992). Sökningar på Google.se och Google.no ger mig uppgifter om ett ords eller ett uttrycks frekvens och användning i Sverige respektive Norge. I min analys utgår jag ifrån Ingos (1991: 246–247) lingvistisk-pragmatiska kritikmodell. Det är en modell för granskning av översättningskvalitet ur fyra grundaspekter: grammatisk struktur, språklig varietet, semantik och pragmatik.

Eftersom norskan och svenskan är nära släktspråk och har närstående kulturer är det naturligt att sträva efter en så trogen översättning som möjligt, både vad gäller form och innehåll (Ingo 2007: 340). Jag har av Ingos kritikmodell sammanställt en variant med centrala aspekter för en översättningsgranskning av just den här romanen och det här språkparet. Betoningen ligger på ordvalet, men också grammatiska förändringar, tillägg, utelämnningar och kulturbundna element analyseras. Jag studerar översättningen ur en normativ synvinkel och ger förslag till förbättringar. Som Lomheim (1989: 127) konstaterar så går det inte att undvika att översättningskritik blir subjektiv, men man kan i alla fall argumentera för en viss lösning med hjälp av textanalys och ordkunskap. Översättningen utkom endast två år efter förlagan, vilket gör min undersökning synkronisk, dvs. samtida.

Kapitel 2 är avhandlingens teoridel där jag diskuterar översättningsprocessen och ekvivalensen, översättning av skönlitteratur, översättningskritik, översättning från norska till svenska och interferens. Granskningen av översättningen utgör kapitel 3. Avhandlingen avslutas därefter med en sammanfattande diskussion.

2 ÖVERSÄTTNING

Inom översättningsvetenskapen har det sedan 1950-talet presenterats många olika definitioner på, och teorier om, översättning. Ofta har man fokuserat på något delproblem och betonat vissa faktorer på bekostnad av andra. Men många forskare förespråkar ändå en mångsidig syn på översättningsproblematik (Ingo 2007: 11.) Denna definition på översättning har Ingo (2007: 15) utvecklat:

”Översättning är att på målspråket uttrycka det som uttryckts på källspråket på ett pragmatiskt, stilistiskt, semantiskt och strukturellt välfungerande och även med hänsyn till situationella faktorer så långt som möjligt likvärdigt sätt.”

I följande avsnitt utreds begreppen i Ingos definition.

2.1 Översättningsprocessen och ekvivalensen

Översättningsprocessen, textens väg från källspråk till målspråk, brukar indelas i tre faser: analys, överföring och bearbetning. I praktiken är de tre faserna inte klart avgränsade från varandra, utan översättaren hoppar mellan olika skeden i sin strävan efter ekvivalenta uttryck, motsvarigheter. Ekvivalensen kan anses vara resultatet av processen. (Sorvali 1983: 53, 57; Ingo 2007: 29–30.)

Analysen av källtexten gör det möjligt för översättaren att vid överföringen hitta semantiskt exakta motsvarigheter, och att vid bearbetningen välja det stilistiskt sett mest lämpade uttrycket. Analysen kan indelas i fem delmoment: förberedande textanalys, grammatisk analys, semantisk analys, stilanalys och pragmatisk analys. Översättaren börjar med en noggrann genomläsning av originaltexten för att få en känsla för atmosfären i originaltexten. Den grammatiska analysen, vars syfte är att fastställa relationerna mellan textens beståndsdelar, är främst syntaktisk. Vid översättning mellan två släktspråk läggs tyngdpunkten på den semantiska analysen, där man måste beakta både ordens denotation (grundbetydelse) och konnotation (associationsinnehåll).

Samma referent har ofta flera ordmotsvarigheter, av vilka en del kan vara känsloladdade. Vid stilanalysen tar översättaren reda på vilka stilmedel författaren använt. Olika stilvärden kan komma till uttryck bl.a. i användningen av skiljetecken, i morfologin, i syntaxen och i textstrukturen. I analytiska språk är oftast ordvalet det viktigaste stilmedlet. För att garantera att den översatta texten kommer att fungera i den nya språk- och kulturmiljön görs en pragmatisk analys, som kan leda till att olika tillägg och förklaringar görs i måltexten. (Ingo 1991: 93–95, 120–122, 143, 155–159.)

När översättaren har analyserat källtexten gör han, utgående från de situationella faktorer som är aktuella, upp en översättningsstrategi. Till de situationella faktorerna hör bl.a. språkparet man översätter mellan, textsort, måltextens kulturella kontext och mottagare, syftet med översättningen och källtextens kvalitet. (Ingo 2007: 15–17, 31.)

Överföringen är den fas i översättningsprocessen som är svårast att beskriva eftersom den sker i översättarens hjärna, efter förståelsen av källtexten men före formuleringen av måltexten (Lomheim 1989: 49; Ingo 1991: 165). I praktiken översätter man avsnitt för avsnitt, oftast en mening i taget, och då fungerar hjärnans råöversättningar som utgångspunkt för bearbetningsskedet (Ingo 1991: 166).

I bearbetningsfasen går översättaren från tanke till ord, och bearbetar måltexten så att den blir idiomatisk. I stället för formell motsvarighet prioriteras dynamisk ekvivalens, vilket innebär att man tar hänsyn till hela budskapet, dess innehåll och inverkan på mottagaren. Om reaktionerna hos mottagarna som läser översättningen motsvarar reaktionerna hos de mottagare som läser originaltexten har man lyckats med formuleringen. (Sorvali 1983: 65; Ingo 1991: 216.)

2.2 Översättning av skönlitteratur

Ända sedan Antiken har man skiljt på hög, normal och låg stil. I dag är det vanligt att man bara talar om två huvudstilar: skönlitterär stil och sakstil. Sakstilens mål är effektivitet och enkelhet medan den skönlitterära stilen vill uppnå vissa effekter och

upplevelser hos mottagarna. (Lomheim 1989: 110; Ingo 2007: 76–77.) Saukkonen (1984: 29, 36–37) presenterar tre huvudstilar: konstnärlig stil, informationsstil och vetenskaplig-teoretisk stil. Den konstnärliga texten strävar efter att påverka läsarens känslor. Det enskilda får representera något generellt, och på så sätt skapas verkets budskap.

För att översätta en litterär text krävs det att man förstår texten som helhet, man borde alltså alltid börja med att läsa igenom hela texten. Vid fackspråklig översättning är det däremot ofta möjligt att börja översätta direkt, det kan räcka att man förstår en mening i taget. (Lomheim 1989: 130.) Lomheim (1989: 124) menar att sakprosan har endast ett plan, den är ett medel för att nå ett icke-språkligt mål. Konstprosan däremot har två, den är liksom sakprosan ett medel för att omtala något men dessutom är den ett mål i sig själv. Den har alltså även en estetisk funktion. Ingo (2007: 243) påpekar att även om skönlitteraturen kan ha som syfte att beskriva verkligheten och dess villkor, så förmedlar den även subjektiva värden som livssyn, attityder, åsikter, känslor- och sinnesstämningar. Allt sägs inte rent ut, utan läsaren får komma med egna tolkningar till textens symbolik. För översättaren innebär detta en stor utmaning.

Sättet att skriva och framställa ett visst innehåll och effekten av detta sätt brukar kallas stil. Stil kan också definieras som resultatet av vissa val. Val som görs på olika nivåer i språket och mellan olika perspektiv, strategier och attityder. (Cassirer 2003: 32–33.) Söderlund (1965: 54) säger att stil byggs upp av bl.a. satsbyggnad och ordföljd men framför allt av ordvalet. I varje enskilt fall gäller det för översättaren att välja den synonym som passar bäst. Konsekvens i fråga om stil är mycket viktigt, olika stilarter ska inte blandas.

Synonymer skiljer sig oftast åt i fråga om stilnivå och stilvalör. Stilnivån betecknar graden av formalitet; var ett ord placerar sig på en skala mellan högtidligt och vardagligt. Stilvalören bestäms av ordens värdeladdning, styrka och uttryck för känslor och aktivitet samt deras bruklighet och abstraktionsgrad. Orden kan även förmedla närhet eller distans, eller ha en överförd betydelse. (Cassirer 2003: 15, 33, 75.)

Kundera (1993: 294) betonar att en författare kan ha en mycket personlig stil, och att det är den stilen som översättaren borde välja som främsta auktoritet, i stället för gängse stil i målspråket. När en skicklig författare avviker från ”den goda stilen” är det ett uttryck för hans konstnärliga egenart. Söderlund (1965: 19, 51) poängterar att även översättarna av skönlitteratur måste vara språkkonstnärer som behärskar olika stilarter. Deras stilistiska talang ska kunna jämföras med en god författares. Skillnaden är att författaren får ha sin personliga stil medan översättaren måste kunna variera sin stil efter originalet. Om stilen i en text på något sätt är speciell får översättaren inte ”jämna ut” den så att originalets egenart går förlorad.

2.3 Översättningskritik

Översättningskritik är en del av översättningsvetenskapen som inte uppmärksammas så mycket. Under senare tid har ändå allt fler betonat behovet av en fungerande översättningskritik, speciellt för skönlitteratur. Olika metoder för bedömning av översättningskvalitet har också presenterats, men problemet är att det inte finns någon objektiv modell som bas. (Ingo 1991: 240–241.)

Översättning av konstprosa innebär en större frihet än vad sakprosan erbjuder, men kan samtidigt vara mer krävande. Flera tolkningar är ofta möjliga, det finns inget facit, bara mer eller mindre rimliga tolkningar. Därför är också översättningskritik problematisk. (Lomheim 1989: 126–127.)

Lomheim (1989: 70) presenterar den viktigaste, och samtidigt svåraste, frågeställningen vid översättningsgranskning: förmedlar översättningen detsamma som originalet? Han menar att frågan utgör grund för en normativ synvinkel. Den deskriptiva synvinkeln som gäller vid analys av översättningsprocessen blir alltså utbytt när det är dags att studera produkten, resultatet av processen. Vehmas-Lehto (2005: 49) anser att den deskriptiva synvinkeln tagit överhand också inom översättningskritiken; forskarna koncentrerar sig på att beskriva speciella drag för översättningar, utan att ta ställning till om de är bra eller dåliga. Man ser helt enkelt översättningar som en egen språkvariant.

Vehmas-Lehto (2005: 49–50, 70) tycker att man borde utgå ifrån att översättaren har en norm för sin översättning som han strävar efter att hålla sig till, och att avvikelser från normen ska räknas som översättningsfel. För att kunna definiera normen måste man först avgöra hurudan ekvivalens som förväntas av översättningen. I dag betonas oftast dynamisk ekvivalens, dvs. att den som läser översättningen ska reagera på samma sätt som den som läser originaltexten. Att bedöma graden av dynamisk motsvarighet är dock svårt. De olika krav som å ena sidan källtexten och å andra sidan målspråket och målkulturen ställer gör att översättaren ofta måste nöja sig med kompromisser.

Översättningsfel kan uppstå på grund av för dåliga kunskaper om källkulturen eller en bristande kontrastiv kompetens. I analyskedet finns risken att översättaren förstår något fel om han saknar den bakgrundsinformation som författaren räknar med att läsarna har. Om översättaren inte ser skillnaderna mellan käll- och målkultur klarar han inte att förmedla den information som måltextens läsare behöver. Och om han inte märker när språken har olika uttryck för samma innehåll uppstår interferensfel (se 2.5). (Vehmas-Lehto 2005: 56.)

Holmqvist (1984: 88) anser att det är lika viktigt att bevara de likheter som finns mellan språken som att undvika språkblandning. Genom översättningsgranskningar kan man uppmärksamma både likheter och skillnader.

2.4 Översättning från norska till svenska

De skandinaviska språken är mycket lika varandra. Det anses att minst 75 % i ordförrådet är detsamma (Lindgren 2002: 15). Den kulturella gemenskapen är också stor i Norden och därmed har vi goda förutsättningar att förstå verkligheten bakom orden. Vår begreppsbildning är till stora delar gemensam eftersom vår samhällsstruktur och vårt vardagsliv är mycket likartade. Samtidigt kan den skandinaviska likheten vara förrädisk. Det gäller de lömska likheterna och sådana ord som på ytan ser alldeles begripliga ut men som har en annan plats i verkligheten. (Grünbaum 2000: 16–17.) Skjerdingsstad (2003: 7) beskriver kontakten med ett annat nordiskt språk som ett

spänningsfält av tvetydigheter mellan känt och okänt, förtrolighet och främlingskap. Språk, seder och bruk är nästan, men bara nästan, desamma.

En stor del av det nedärvda nordiska ordförrådet byttes ut mot lågtyska ord under senmedeltiden. Det berodde på en intensiv kontakt med tyska köpmän. Man uppskattar att mellan 30 och 40 procent av det dagliga ordförrådet i de skandinaviska språken härstammar från lågtyska. Det är dock inte alltid de samma lågtyska orden som man tagit till sig i Norge, Sverige och Danmark. Där skillnader i ordvalet finns, går norskan och danskan oftast samman mot svenskan. Skälet är förstås att danskan var det gemensamma skriftspråket i Danmark och Norge i över 400 år. (Torp 2004: 66–67.) Ibland intar norskan en mellanställning mellan danska och svenska i ordförrådet. Ofta är det då nynorskan som har en variant som överensstämmer med svenska. (Delsing & Lundin Åkesson 2005: 4.)

I Norge har man två språkformer, eller *målformer* som det kallas. Orsaken är både historisk och politisk. Då Norge var i union med Danmark, från ca 1400 till 1814, användes det danska skriftspråket. Fortfarande under hela 1800-talet var danska i praktiken det skrivna språket i Norge. Bokmål kan därför sägas vara en förnorskad utgåva av danska, medan nynorska är ett nytt skriftspråk, som etablerades som ett nationellt alternativ till danskan ca 1850 och baserar sig på de norska bygdedialekterna. Bokmål är alltså mycket likt danska i skrift, men inte i uttal. Indelningen i bokmål och nynorska gäller dock bara skriftspråket. I talspråket har man i Norge många dialekter, och de används betydligt mer i offentliga situationer än vad som är fallet med dialekter i Danmark och Sverige. Dialekttoleransen i Norge är alltså hög. (Torp 2004: 41, 44.)

Förnorskningsarbetet och den språkliga purismen i framför allt nynorskan har gjort att norskan har en större andel särnordiska ord än danskan och svenskan (Halvorsen 1997: 57). Ordförrådet har utökats både genom upptagande av dialektord och genom nybildning (Wessén 1965: 66). Wessén (1965: 66) menar att detta har bidragit till att det i den norska skönlitteraturen finns en rik stilistisk variation. Han anser att norska författare i högre grad än vanligt har ett eget språk, en egen stil. Engelskans inflytande har dock varit stort även i Norge under senare delen av 1900-talet, speciellt inom vissa

fackområden (Halvorsen 1997: 57). Men lånorden anpassas oftast. Norskan har gått längre i nationaliseringen av ortografin än de andra skandinaviska språken och man har stavningar som *sjef*, *garasje*, *sivil* och *akseptere*. (Grünbaum 2000:18.) Det nordiska språk som norskan lånar mest från är svenskan (Halvorsen 1997: 57).

Om man ser närmare på förhållandena mellan de skandinaviska språkens ordförråd kan man konstatera att det i princip går att dela in orden i tre kategorier (Barðal, Jørgensen, Larsen & Martinussen 1997: 126):

- identitet, där orden är lika varandra både till innehåll och form
- partiell likhet, där orden har samma innehåll men skiljer sig i formen på ett systematiskt sätt, t.ex. no *lys* ~ sv *ljus*
- olikhet, där de enskilda orden helt saknar anknytning till varandra annat än innehållsligt, t.ex. no *komfyr* ~ sv *spis*

Dessutom finns de s.k. falska vännerna som ser ut som eller påminner om ord i det egna språket men som faktiskt betyder något annat. De flesta av dem är ursprungligen samma ord som med tiden har utvecklats till olika i de olika språken. Ett välkänt exempel är danskans och norskans *rolig* som betyder lugn. Orden kan också ha fått olika extension. Ett exempel på det är danskans och norskans *dyrke*. Avgudar kan man dyrke/dyrka på alla tre språken, men på danska och norska kan man även dyrke t.ex. tomat. Svenskan använder istället ordet *odla*. Men i äldre svenska hade både *rolig* och *dyrke* samma betydelse som i norska och danska. (Lindgren 2002: 16; *Norstedts skandinaviska ordbok* 2002.)

Ord med lika innehåll kan också ha kommit att få olika stilvärde. I norskan är *jente* det vanliga uttrycket för *flicka*, *tjej*. I svenskan är *jänta* däremot dialektalt och inte så vanligt. Det kan även finnas ganska stora skillnader i konnotation; ett uttryck som är neutralt i det ena språket kan vara värdeladdat i det andra. (Holmqvist 1984: 19; Ingo 2007: 111.)

Ju närmare släkt två språk är, desto lättare är det att göra översättningar som fångar både innehåll och stil i förlagan. Vid översättning från norska till svenska kan en del

meningar överförs nästan ordagrant, men samtidigt måste översättaren hela tiden vara på sin vakt, så att inte formuleringar som är onaturliga i svenskan slinker med. Om ett idiomatiskt uttryck översätts alltför ordagrant kan resultatet bli en norvagism. Med norvagism menas en mekanisk efterbildning av ett norskt ord eller uttryck gjord så att norskan lyser igenom. (Söderlund 1965: 36, 63.)

Molde (1981: 23) konstaterar att många uttryck är säregna för bara ett språk. Även om de enskilda orden i flerordiga uttryck är gemensamma för norskan och svenskan kan det vara så att sammanställningen av dem till ett idiomatiskt uttryck bara förekommer i ett av språken. Holmqvist (1984: 15–16) påpekar att eftersom svenskan och norskan har likartade sätt att skapa idiom kan översättare ibland bli osäkra på om ett uttryck i norskan också är ett idiom i svenskan. Hon tror även att man kan frestas att låna det främmande idiomet om man inte kommer på någon bra motsvarighet i svenskan.

Holmqvist (1984: 16–17) anser att det kommit ut ganska många dåliga översättningar från norska till svenska. Orsaken tror hon är att man föreställer sig att nästan vem som helst kan översätta från norska (eller danska) eftersom språken är så lika, vilket också tycks leda till krav om att översättningen ska gå snabbare än översättning från mer främmande språk.

I Unescos *Index Translationum* hittar man uppgifter om hur många böcker som översatts mellan olika språk och i olika länder. Databasen innehåller både skönlitteratur och facklitteratur. Under åren 1979 till 2005 har det i *Index Translationum* sammanlagt registrerats 697 översättningar från norska till svenska och 4627 översättningar från svenska till norska. Den här stora skillnaden ska knappast tolkas som att svenskar läser mer nordisk litteratur på originalspråk än vad norrmännen gör. Det är nämligen, som Grünbaum (2000: 32) konstaterar, svårt att få tag på böcker på grannspråken i Sverige. De som finns är dessutom dyra. I Oslo däremot säljs mycket dansk och svensk litteratur. Detta kan delvis förklaras med norrmännens goda grannspråksförståelse. Men den förklaring som också passar för den stora mängden översättningar från svenska till norska är att Norge är ett för litet land för att kunna ha en stor egen produktion, och man har alltid noga följt med vad som händer i Sverige.

Erlend Loe säger i en intervju att norrmännen tar till sig det mesta av det svenska utbudet inom musik, film, tv och böcker medan svenskarna nästan inte alls bryr sig om det norska utbudet. Att norrmän förstår svenska bättre än vad svenskar förstår norska tycker Loe är konstigt. Han önskar en större acceptans av det norska språket. (Gustavsson 2002.)

Det har gjorts två stora undersökningar om grannspråksförståelsen i Skandinavien. Den första gjordes av Øivind Maurud i början av 1970-talet och trettio år senare kom en uppföljning, gjord av Lars-Olof Delsing och Katarina Lundin Åkesson. I båda undersökningarna konstaterades att norrmän är klart bättre på grannspråksförståelse än svenskar och danskar, och att danskarna är något bättre än svenskarna. Resultaten i den senare undersökningen tydde också på att grannspråkskunskaperna under de senaste trettio åren försämrats i Danmark och Sverige, men möjligen inte i Norge. Att man i de nordiska samhällena till en del har flyttat fokus från närområdet Norden till Europa och världen tror man är en orsak till försämringen. Förklaringarna till norrmännens överlägsenhet har tidigare nämnts i detta avsnitt: norskan befinner sig mitt emellan danskan och svenskan, norrmännen har en positiv attityd till och intresse för grannländerna, och de har tack vare sina två skriftspråk och de flitigt använda dialekterna en stor passiv språklig repertoar. (Torp 2004: 70–72; Delsing & Lundin Åkesson 2005: 1, 136–137, 142–143.)

2.5 Interferens

Som term används *interferens* med olika innebörder inom flera ämnesområden. Inom språkvetenskapen handlar det alltid om språklig påverkan men den exakta betydelsen kan variera, bl.a. beroende på delområde och synsätt. Enligt Lomheim (1989: 79) betyder *interferens* att ord eller uttryck i källspråket påverkar målspråket så att resultatet blir oidiomatiskt. Interferensen kan vara både lexikalisk och syntaktisk. I den här studien är det denna betydelse som avses.

Inom översättningsvetenskapen används också ofta termen *translationese*, eller *översättningska*, om oförmågan att frigöra sig från originaltextens konstruktioner. Överföringen till målspråket sker omedvetet, och speciellt lätt hänt är det om språken kulturellt och typologiskt står varandra nära. De flesta översättningar bär spår av originalspråket, och vid översättning till modersmålet är interferens faktiskt det vanligaste felet. (Gellerstam 1989: 108–109; Vehmas-Lehto 2005: 63; Melin 2007: 106–107.) Uttrycket kan också vara korrekt men inte vad man skulle ha skrivit spontant, menar Grünbaum (2001: 81). Som exempel ger hon översättningar från engelskan där det är betydligt vanligare att anlända och ankomma (*arrive*) än i svenska originaltexter där man bara kommer. Då grundspråket lyser igenom alltför mycket i översättningen och formuleringarna låter onaturliga upplevs det som störande av läsare med god språkkänsla (Söderlund 1965: 51).

Det brukar betonas att interferens alltid är omedveten, men Sorvali (1983: 57) menar att översättaren ibland nöjer sig med översättningska. Och så tror jag kan vara fallet ganska ofta då det är fråga om frekvenskillnader. När orden eller uttrycken man importerat visserligen finns på svenska men inte används i samma omfattning i svensk originaltext (Gellerstam 1989: 108). Översättningssvenskan går den snabba vägen mellan ytstrukturerna i språken. Ofta väljer man för ett återkommande ord eller uttryck i källspråket en standardöversättning även när variation skulle vara att föredra. (Gellerstam 1989: 109, 115–116; Vehmas-Lehto 2005: 57.) Olika språk har olika lexikaliseringssätt för samma betydelsefält, och i betydelsefältet har ofta de mindre frekventa enheterna fått en specialiserad användning. Att översättningen uppfyller kravet på korrekt denotation (grundbetydelse) räcker inte, man borde också försöka finna den bästa motsvarigheten för konnotationen (associationsinnehåll, känslvärde). Frekvensuppgifter kan här bidra med relevant information för den som översätter. (Hannedóttir 2001: 127; Ingo 2007: 88–90, 169.)

Gränsen för vad som ska räknas som interferens är glidande. Vid sidan av de helt klara fallen, som alla språkkunniga direkt stämplar som onaturligt språkbruk, finns ett område där olika bedömningar är möjliga beroende på vilken inställning till främmande påverkan man har. Man måste också komma ihåg att språkbruket, och därmed

språkkänslan, förändras hela tiden. Men även om det inte är nödvändigt, och heller inte möjligt, att utrota all påverkan från källspråket, så borde alla som översätter vara medvetna om de speciella drag som utmärker översättningska. (Lomheim 1989: 81; Johansson 2001: 173–174.)

3 GRANSKNING AV ÖVERSÄTTNINGEN

I de utvalda exemplen presenterar jag först förlagans formulering och sedan översättningsmotsvarigheten. Sidnummer finns angivna inom parentes efter utdragen. De exempel som inleds med ett tankstreck är hämtade från någon av romanens många listor. Flera av exemplen skulle kunna placeras i mer än en av kategorierna, beroende på ur vilken synvinkel man ser dem. Jag har dock valt att kommentera alla exempel endast på ett ställe.

3.1 Grammatiska förändringar

Avvikelse från direkta formmotsvarigheter kan anses vara antingen obligatoriska eller frivilliga. De obligatoriska översättningsbytena är sådana förändringar som beror på språkens olika struktur eller praxis. (Ingo 1991: 248.) Ett exempel ur mitt material är den svenska översättningen *Hans pappa har inte varit i Indien* (54) av den norska formuleringen *Pappaen hans har ikke vært i India* (50). I bokmål kan man välja om man vill placera det possessiva pronomenet framför eller efter substantivet. Vid högtidliga och abstrakta uttryck används ofta framförställning medan efterställning är vanligt för konkret och berättande stil. I svenskan uppfattas användning av efterställda possessiva pronomen däremot som dialektalt, väldigt familjärt eller ålderdomligt. (Holmqvist 1984: 19; Fjeldstad & Hervold 1989: 58; Skjerdingsstad 2003: 41.)

I min korpus har jag inte hittat några obligatoriska byten som översättaren har missat att förverkliga. De frivilliga byten som gjorts gällande syntaxen anser jag inte att påverkar textupplevelsen negativt. Ett exempel är frasen *forbløffer meg* (26) som ersatts av *gör mig förbluffad* (27) trots att *förbluffar mig* fungerar bra också på svenska. Att frågetecken ibland utelämnats i översättningen är däremot lite störande. Ett exempel finns på sidan 14 i översättningen, där jag-personen funderar på vad han ska göra åt känslan av meningslöshet: *Jag tänker att jag måste börja om från början. Hur börjar man från början.* I förlagan avslutas den andra meningen med ett frågetecken.

Tempusväxling har skett flera gånger, men oftast har den inte så stor betydelse. T.ex. så har ett byte från imperfekt till pluskvamperfekt gjorts då den norska meningen *Jeg oppdaget at jeg hade flyttet på meg og at jeg **tilbrakte** stadig mer tid i nærheten av bokhyllen* (25) översatts till *Jag upptäckte att jag hade flyttat på mig och att jag **hade tillbringat** alltmer tid i nærheten av bokhyllan* (26). I exempel 1 fäster man uppmärksamhet vid tempusbytet eftersom formuleringen avviker från mönstret i kapitlets tidigare meningar (*Jag tror att allt är Empire State Building; Nu tror jag det igen; Nu tror jag att jag ser Empire State Building igen*).

- (1) Nå tror jeg enda en gang at jeg **ser** Empire State Building. (131)
 Nu tror jeg ännu en gång at jag **har sett** Empire State Building. (141)

Meningen som utgör exempel 1 har en framträdande position, den bildar ett eget stycke som avslutar kapitlet, och med hänsyn till det stilistiska intrycket borde tempusformen ha varit presens (*ser*).

3.2 Tillägg

Tillägg har oftast pragmatiska orsaker, dvs. språkliga och kulturella skillnader kan göra det nödvändigt att förklara något för målspråksläsarna. Men när inget sådant behov finns, utan det endast handlar om att överföra ett identiskt semantiskt innehåll till målspråket brukar man särskilja två typer av tillägg. Semantiska tillägg innebär att nya betydelsekomponenter tillkommer, medan explicitgörande betyder att man med ord uttrycker något som i förlagan endast sägs ”mellan raderna”. Ingo 1991: 255.)

Meningen i exempel 2 följs i romanen av en uppräkningslista av de saker som huvudpersonen menar att han har att komma tillbaka till och därefter konstateras att antalet är tre. I översättningen explicitgörs det redan innan uppräkningslistan att det handlar om tre saker. I exempel 3 och 4 finns semantiska tillägg i form av de bestämmande adjektiven *stor* och *enorm*. I exempel 4 kan också ordvalet uppmärksammas; som

översättningsmotsvarighet till *skulderen* har Nygren valt *skuldran*. I modern, vardaglig svenska använder man *axeln*. (Se även exempel 30)

- (2) Dessuten har jeg ting å komme tilbake til. (199)
Dessutom har jeg **tre** saker att komma tillbaka till. (212)
- (3) De er i ferd med å rulle opp en sak hvor noen kommuneansatte har misbrukt kommunens penger. (84)
De är i färd med att rulla upp en **stor** historia där några kommunanställda har missbrukat kommunens pengar. (91)
- (4) Fem sorte ungdommer som gikk i parken med hver sin kassettpiller på skulderen. (174)
Fem svarta ungdomar som gick i parken med var sin **enorm** kassettspelare på skuldran. (186)

Ett märkligt semantiskt tillägg har gjorts i exempel 5:

- (5) – En Cand.Mag.-grad (14)
– En **sjättedels** fil. kand (15)

Den svenska motsvarigheten till *cand. mag.* är *fil. kand.* (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). De Rosa (2007) upplyser om att man i Norge nu har övergått från *cand.mag.-grad* till *bachelorgrad*. *En sjättedels fil. kand* är förutom ett semantiskt tillägg alltså också ett semantiskt fel.

I exempel 6 och 7 har Nygren gjort onödiga tillägg. Han ger två möjliga benämningar på föremålen som ska bankas i exempel 6, och den beskrivande formuleringen i exempel 7 har han inte bara översatt utan även sammanfattat i ett ord.

- (6) Pinnene som skal bankes er gule og benene er blå. (60)
Pinnarna **eller bultarna** som ska bankas är gula och benen är blå. (64)
- (7) Alt vil gå i revers, og til slutt vil det hele rett og slett kollapse. (78)
Allt kommer att gå i retur och till slut kommer det hela rätt och slätt att kollapsa, **implodera**. (86)

Nygren har både omskrivit och gjort tillägg i exempel 8 och 9.

- (8) När Jessicas mor skal skjenke kaffe til meg, **blir jeg nødt til å si** at jeg ikke drikker kaffe. (73)
 Når Jessicas mor ska hälla upp kaffe till mig, **måste jag säga till henne** att jag inte dricker kaffe. (79)
- (9) Og jeg kjenner den gode følelsen bre seg i hele kroppen. (198)
Och jag märker hur jag känner mig bättre och bättre, hur känslan brer ut sig i hela kroppen. (212)

Den direkta översättningen av *blir jeg nødt til å si* är *blir jag tvungen att säga*, vilket skulle fungera bra i exempel 8. Förlagans mening i exempel 9 syftar tillbaka på en tidigare mening där huvudpersonen konstaterar att han känner sig bättre. I översättningen upprepas och förstärks det konstaterandet. En naturlig översättning av förlagans mening skulle vara: *Och jag känner den sköna känslan sprida sig i hela kroppen.*

3.3 Utelämningar

Utelämningarna utgör vanligen allvarligare förändringar än tilläggen, eftersom informationsförlusten kan göra att läsaren inte uppfattar textens budskap. När betydelsebärande ord och uttryck utelämnats men ändå kan läsas ”mellan raderna” eller förstås av sammanhanget talar man om implicitgörande. Då ingen sådan chans finns för läsaren är det fråga om semantisk utelämning. (Ingo 1991: 255; Ingo 2007: 124.)

På två ställen i boken har hela meningar försvunnit från mitten av sidorna. Dessa utelämningar har antagligen skett till följd av slarv. Den ena utelämningen innebär en tydlig informationsförlust. Pojken Børre är orolig för att jag-personen ska skada sig när han cyklar utan hjälm. I förlagan lovar jag-personen Børre att han ska vara försiktig, men för läsarna konstaterar han strax därpå: *Men jeg er ikke spesielt forsiktig* (40). Det konstaterandet saknas i översättningen. Den andra utelämningen utgör ingen informationsförlust, men däremot har en stilistisk upprepning uteblivit. Så här står det i

förlagan: *Min tid er ikke den samme som din tid. Våre tider er ikke den samme. Du har din tid og jeg har min. Våre øyeblikk er ikke de samme* (198). De två senare meningarna, som saknas i översättningen, uttrycker med andra ord samma innehåll som de två första meningarna.

Säkert är det också en miss att den motsättande konjunktionen *men* utelämnats från den andra meningen i exempel 10. Följden är här att texten blir osammanhängande.

- (10) Ingen av oss forsto særlig mye av det jeg sa. **Men** min bror tok meg på alvor. Det skal han ha. (11)

Ingen av oss förstod särskilt mycket av det jag sa. Min bror tog mig på allvar. Det ska sägas. (12)

Ibland har småord som *helt, ju* och *lite* utelämnats. Texten blir då en aning mer formell. Detsamma gäller när *mange mange ganger* (59) och *en milliard milliarder år* (171) reducerats till *många gånger* (65) och *en miljard* (183).

I exempel 11 är det fråga om implicitgörande, då det i översättningen utelämnade verbet *fortsette* kan förstås av sammanhanget. Utelämningarna i exempel 12–14 har lett till att betydelsen delvis blivit en annan. Påståendet i exempel 12 har försvagats medan det motsatta gäller för exempel 13 och 14.

- (11) Hun sier at det ikke er noe i veien for at jeg kan **fortsette** å banke og kaste ball når jeg kommer tilbake. (114)

Hon säger att det inte är något som hindrar att jag kan banka och kasta boll när jag kommer tillbaka. (123)

- (12) Det **burde jo kunne** være en kilde til optimisme. (14)
Det **kunde ju** vara en källa till optimism. (15)

- (13) Nå føler jeg meg **bedre** rustet til å velge klokke, når den dagen kommer. (191)
Nu känner jag mig rustad att välja klocka, när den dagen kommer. (204)

- (14) Små gaver er **ofte** bedre enn store. (200)
Små gåvor är bättre än stora. (213)

Genom förlagans upprepning av *Det er den* i exempel 15 understryks huvudpersonens fascination av Empire State Building.

(15) Empire State Building er størst. **Det er den jeg har sett på film.** Det er den som står midt i New York. Det er den Paul skriver om. De andre kan være så høye de bare vil. (197)

Empire State Building är störst. **Den har jag sett på film.** Det är den som står mitt i New York. Det är den Paul skriver om. De andra får vara hur höga de vill. (210)

Nygren har förkortat och omskrivit den andra meningen, vilket gör att melodin i textstycket blir lidande.

3.4 Stilistiska nyanser

Olika språk har olika möjligheter att förverkliga stildrag. I flexionsspråk med många böjningsformer, t.ex. finska, ser man ofta stilmarkörer på många språkliga plan medan det i formfattiga analytiska språk som norska och svenska är ordvalet som är det viktigaste stilmedlet. (Ingo 1991: 254; Ingo 2007: 81.)

Vid den stilistiska granskningen måste man fråga sig varför författaren valt just de uttryck som förekommer i hans text. Mer eller mindre synonyma ord kan ha mycket olika stilvärde. Man måste också beakta ordens betydelseomfång för att kunna behålla antingen den allmänna eller den konkretiserande stilen. Vid bevarande av stil är konsekvens mycket viktigt. När översättaren har definierat stilen hos en text, eller ett textavsnitt, ska han konsekvent välja sådana översättningsmotsvarigheter som representerar just denna stil. (Ingo 2007: 81–82.)

Ett intressant ord som spelar en ganska viktig roll i *Naiv. Super.* är *kjernekar/kärnkarl*. Det är ursprungligen samma ord och betydelsen kan också fortfarande vara densamma i båda språken. Skillnaden är att *kjernekar* aktivt används i modern norska (närmare 16 000 Googlebelägg) medan det i de ca 100 svenska Googlebeläggen för *kärnkarl* nästan enbart handlar om nu döda personer. Jag har heller inte hittat ordet i någon

svensk ordbok som beskriver modernt språkbruk. *Svenska Akademiens ordbok* (2008) definierar kärnkarl som ”genompräktig o. vederhäftig man; kärnsund karl, kraftkarl; förr äv.: man med grundliga kunskaper o. stor skicklighet”. *Bokmålsordboka* (2005) anger betydelsen ’tvers igjennom grei og hyggelig kar’. I romanen beskriver huvudpersonen sin morfar som en *kjernekar* samtidigt som han undrar om han själv kan tänkas vara en *kjernekar* och huruvida det överhuvudtaget finns *kjernekarer* i hans generation (23). De här funderingarna gör det naturligt att använda ordet *kärnkarl* även i den svenska översättningen. Men utan den historiska kopplingen skulle kärnkarl knappast ha varit en gångbar översättningsmotsvarighet. Då hade det istället blivit aktuellt med en nominalfras, eftersom det verkar som om de svenska kärnkarlarna faktiskt försvunnit utan att efterlämna något ersättande substantiv. Meningen som utgör exempel 16 är hämtad från slutet av romanen.

- (16) Og jeg vil ringe Lise og **fortelle henne** at jeg syns **livet er litt som** en reise, og at jeg kanskje, men bare kanskje, er en **kjernekar**. (210)

Och jag ska ringa Lise och **säga henne** att jag tycker **livet lite är som** en resa, och att jag kanske, men bara kanske, är en **kärnkarl**. (223)

Både i exempel 16 och 17 har verbet *fortelle* översatts med *säga*. Det är en helt möjlig översättning, även om *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) bara uppger betydelsen ’berätta, förtälja’. I *Bokmålsordboka* (2005) anges fler betydelser hos ordet: ’si, framstille, berette, gjengi; røpe’. För att hålla stilen oförändrad hade det ändå varit bättre att välja *berätta*. Åtminstone på webben används de svenska fraserna *berätta för henne* och *berättat för mig* i motsvarande omfattning som de norska *fortelle henne* och *fortalt meg*, medan det är betydligt ovanligare att använda *säga henne* och *sagt mig*. Den förändrade ordföljden i mitten av meningen i exempel 16 är antagligen en miss.

- (17) Han hade **fortalt meg** at hvis jeg måtte nødløse med fly i Alaska, [...] (184)
Han hade **sagt mig** att om jag måtte nødløse med fly i Alaska, [...] (197)

De norska orden *mange* och *atskillige* har direkta motsvarigheter i svenskan: *många* och *åtskilliga* (*Svensk ordbok* 1999; *Svenskt Språkbruk* 2003; *Bokmålsordboka* 2005). I exempel 18 och 19 har *mange* ändå ersatts med det ovanligare *åtskilliga*.

- (18) Det er kanskje ikke helt tilfredsstillende, men jeg tror det **er mange i denne kategorien**. (53)
 Det är kanske inte helt tillfredsställande, men jag tror **det är åtskilliga i den kategorin**. (57)
- (19) I dag har det skjedd **mange ting**. (188)
 Idag har det hänt **åtskilliga saker**. (201)

I exempel 20 och 21 har *er i tvil* översatts med *är i tvivelsmål*. *Tvil* betyder enligt *Bokmålsordboka* (2005) 'usikkerhet, uvisshet, rådvillhet' och som en exempelfras ges *være i tvil om noe*. *Svensk ordbok* (1999) säger om tvivelsmål att det används i vissa uttryck som *vara/sväva i tvivelsmål om ngt* och då har betydelsen 'tvivel'. Enligt *Svenskt Språkbruk* (2003) används uttrycket *vara i tvivelsmål* vanligen i nekande satser. Frasen *er i tvil* är i alla fall mycket vanligare i Norge (närmare 130 000 Googlebelägg) än vad frasen *är i tvivelsmål* är i Sverige (18 Googlebelägg) och ger de vardagliga exempelmeningarna en högtidlig prägel. Därför borde Nygren ha valt andra översättningsmotsvarigheter. I exempel 20 skulle det passa med *är osäker*. Børre har påstått att hans pappa sett en tiger i Afrika och eftersom jag-personen inte tror honom säger han åt pojken att gå och fråga sin pappa om det verkligen är så. I exempel 21 är *tvekar* en bra motsvarighet eftersom det handlar om att göra val och verbet *tveka* betyder 'ha svårt att bestämma sig' (*Bonniers svenska ordbok* 2002).

- (20) Børre går mot døren. Slukøret. Jeg kan se at han **er i tvil**. (50)
 Børre går mot porten. Slokørat. Jag kan se att han **är i tvivelsmål**. (54)
- (21) Jeg spør om det er tvil han snakker om. Om han mener at jeg **er i tvil** når jeg skal foreta valg. (58)
 Jag frågar om det är tvivel han talar om. Om han menar att jag **är i tvivelsmål** när jag ska göra val. (63)

Den i romanen återkommande frasen *være i stand til* (exempel 22–28), betyder enligt *Bokmålsordboka* (2005) 'makte, greie', dvs. 'förmå, mäkta, orka (med), klara (av)' (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). Nygren har genomgående översatt uttrycket med *vara i stånd (till) att*. I *Svenskt Språkbruk* (2003) uppges att uttrycken *ngn är i stånd till ngt* och *ngn är i stånd att göra ngt* används i betydelsen 'klara av ngt', så om man plockar bort alla *till framför att* i översättningarna är de i teorin fullgoda

motsvarigheter. I praktiken är det dock omöjligt att konsekvent översätta *være i stand til* med *vara i stånd att* utan att kvaliteten på översättningen blir lidande. För att läsaren ska uppleva språkbruket som naturligt borde man variera översättningen. Det är nämligen en stor skillnad i frekvens mellan uttrycken. Det norska *være i stand til* är vardagligt och mycket vanligt (165 000 Googlebelägg i Norge) medan det svenska *vara i stånd att* inte alls används i samma omfattning (7 000 Googlebelägg i Sverige). I exempel 23, 27 och 28 anser jag att det är möjligt att behålla översättningen, men i de övriga exemplen skulle jag välja ett ersättande verb som *klara (av)* eller *kunna*. Den tautologi som bildas av *riktigt* och *helt och hållet* i exempel 27 kunde man åtgärda genom att stryka den sistnämnda frasen.

- (22) For å forsikre seg om at han **var i stand til å** maksimere kraften i slaget, [...] (9)
För att försäkra sig om att han **var i stånd att** maximera kraften i slaget, [...] (9)
- (23) Jeg syklet opp til universitetet og sa at jeg ikke **så meg i stand til å** fullføre hovedfaget. (12)
Jag cyklade upp till universitetet och sa att jag inte **såg mig i stånd att** fullfölja studierna. (13)
- (24) Jeg kaster en stund mot kjøleskapet før jeg **blir i stand til å** lese videre. (26)
Jag kastar en stund mot kylskåpet innan jag **blir i stånd till att** läsa vidare. (28)
- (25) Plutselig skulle jeg **ha blitt i stand til å** se store sammenhenger. [...] Jeg skulle også **ha blitt i stand til å** beherske meg selv [...] (36)
Plötsligt skulle jag **ha varit i stånd att** se stora sammanhang. [...] Jag skulle också **ha blivit i stånd till att** behärska mig själv [...] (37–38)
- (26) Jeg håper at jeg **er i stand til å** si det samme hvis noen ber meg om å oppsummere livet mitt om seksti år. [...] Foreløpig er jeg overhodet **ikke i stand til å** si noe slikt. (54–55)
Jag hoppas jag **är i stånd till att** säga detsamma om någon ber mig om att summera mitt liv om sextio år. Tills vidare är jag över huvud taget **inte i stånd till att** säga något liknande. (59–60)
- (27) Dette er tydeligvis en nyhet som Kent **ikke er i stand til å ta helt inn**. (58)
Detta är tydligen en nyhet som Kent **inte riktigt är i stånd att ta till sig helt och hållet**. (63)
- (28) Men jeg føler meg på ingen måte **i stand til å** hovere. (95)
Men jag känner mig på intet sätt **i stånd till att** triumfera. (103)

I exempel 29 har Nygren antagligen slentrianmässigt översatt *tankerekke* med *tankeräcka*. Ordet upptas inte i SAOL (2006). I svenskan är det *kedja* som brukar kombineras med *tanke* till sammansättningen *tankekedja*. Källspråkets påverkan ser man också i exempel 30. I en svensk originaltext skulle meningen lyda: *Jag ser över axeln på henne* (se *Svenskt Språkbruk* 2003).

- (29) Det er en veldig vanskelig **tankerekke** å forfølge. (125)
 Det är en väldigt svår **tankeräcka** att följa med i. (134)
- (30) Jeg ser over **skulderen** hennes. (196)
 Jag ser över **skuldran** på henne. (209)

I exempel 31 är situationen en annan. Nygren har ersatt *helt* med *alldeles* trots att *helt* också i svenskt språkbruk är det ord som används i uttrycket. *Alldeles utan förvarning* ger i Sverige 8 Googlebelägg mot 14 800 för *helt utan förvarning*.

- (31) **Helt uten forvarsel** sier han at [...] (27)
Alldeles utan förvarning säger han att [...] (29)

Även i exempel 32 hade det varit naturligare att behålla den direkta översättningen av *overføre*. Enligt *Svensk ordbok* (1999) används *överföra* ”spec. med avs. på pengar på konto e.d.”. Nygren har i stället valt omskrivningen *låta föra över*. Frasen ger ett högtidligt intryck som passar dåligt samman med den naiva definitionen av pengasumman. Högtidligt upplevs också *mycken* i exempel 33 eftersom formen används så sällan. I *Svensk ordbok* (1999) sägs att adjektivet *mycken* ofta står i neutrumform (mycket) oavsett huvudordets genus och numerus. Frasen *lägger ner mycken tid på* ger i Sverige endast 6 Googlebelägg mot 5 000 för *lägger ner mycket tid på*.

- (32) Jeg skal umiddelbart faxe ham mitt kontonummer, så skal han **overføre** så mange penger som en bil koster. (69)
 Jag ska omedelbart faxes honom mitt kontonummer, så ska han **låta föra över** så mycket pengar som en bil kostar. (76)
- (33) Han bruker **lang tid** på racerbilen. (68)
 Han lägger ner **mycken tid** på racerbilen. (74)

I Norge indelas grundskolan i barneskolen och ungdomsskolen, som omfattar de tre sista åren (*Bokmålsordboka* 2005). Enligt *Svenska Akademiens ordbok* (2008) var småskolan i Sverige benämningen på klasserna 1–2 i folkskolan, men från och med 1962 ersattes småskolan successivt av grundskolans lågstadium. *Naiv. Super.* utkom 1996, och eftersom jag-personen i romanen är 25 år och handlingen utspelar sig i nutid borde Nygren ha använt *lågstadiet* i stället för *småskolan* i exempel 34.

- (34) Jeg har kjent ham siden **barneskolen** [...] (56)
Jag har känt honom sen **småskolan** [...] (61)

Ett *stikkord* kan enligt *Bokmålsordboka* (2005) vara en 'replikk' eller ett 'oppslagsord' men också ett "ord som bringer tankene hen på noe bestemt". Exempelfrasen som ges i ordboken lyder: *stikkordene i denne sammenheng er ressursplanlegging og energisparing*. För den här betydelsen är *nyckelord* en god motsvarighet i svenskan. I exempel 35 skulle jag ändra den andra meningen till *Rekreation är nyckelordet*. Enligt *Bonniers svenska ordbok* (2002) betyder *nyckelord* 'centralt ord (som ger en lösning el. summerar ngt väsentligt)' medan ett lösenord är ett 'hemligt nyckelord'. I exempel 36 skulle *lösenord* däremot ha varit den bästa översättningsmotsvarigheten. De inloggningsuppgifter en användare av elektroniska tjänster måste uppges brukar nämligen på norska kallas *brukernavn* och *passord* och på svenska *användarnamn* och *lösenord*.

- (35) Konkurranselementet må tones helt ned i mitt liv akkurat nå. Rekreasjon er **stikkordet**. (17)
Konkurranselementet måste tonas ner i mitt liv just nu. Rekretation är **lösenordet**. (19)
- (36) **Passordet** mitt (Vann) fungerer fremdeles, og jeg kommer inn på internettet. (95)
Mitt **kodord** (Vatten) fungerer fortfarande, og jeg kommer in på Internet. (103)

I exempel 37 har frasen *i ferd med å bli* okritiskt direktöversatts. I svenskan kan man enligt *Svenskt Språkbruk* (2003) tala om att "ngn är i (full) färd med att göra ngt" i betydelsen 'håller på'. Uttrycket används alltså om en pågående aktivitet och brukar inte kombineras med verbet *bli*. Konstruktionen *i färd med att bli* ger knappt 700 Googlebelägg i Sverige mot 385 000 Googlebelägg i Norge för *i ferd med å bli*. I

exempel 37 skulle en naturlig översättningsmotsvarighet vara *han är snart färdig meteorolog*.

- (37) [...], og han **er i ferd med å bli** meteorolog. (15)
 [...], och han **är i färd med att bli** meteorolog. (16)

Verbet *sjekke* betyder enligt *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) 'kolla, kontrollera; checka'. Det vardagliga *kolla* har ett mycket brett användningsområde medan *checka* vanligen används med partikel (av, med, in, ut) (*Svensk ordbok* 1999; *Svenskt Språkbruk* 2003). I exempel 38 borde Nygren ha valt *kollar* eller *kontrollerar* som motsvarighet till *sjekker*.

- (38) Og vakter som **sjekker** at de som går ut ikke har stjålet noen bøker. (144)
 Och vakter som **checkar** att de som går ut inte har stulit några böcker. (156)

Utvide kan enligt *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) översättas med både 'utvidga' och 'utöka'. I exempel 39 hade *utöka* varit att föredra eftersom ordkombinationen *utöka med* närmast är att betrakta som en kollokation (se *Svenskt Språkbruk* 2003).

- (39) Og hvis det fungerer, **utvider** jeg med flere sanger. (182)
 Och om det fungerar, **utvidgar** jag med flera sånger. (194)

I en svensk originaltext skulle räkningen i exempel 40 med stor sannolikhet benämnas *notan* då handlingen utspelar sig i en restaurang. *Nota* är enligt *Svensk ordbok* (1999) en '(mindre) räkning som är uppdelad på småposter särsk. på restaurang och vanl. för direkt betalning'.

- (40) På brettet ligger **regningen** og to små kaker. (187)
 På brickan ligger **räkningen** och två små kakor. (200)

Jag-personens filosoferande kring hur onödigt vetande påverkar honom negativt leder fram till slutsatsen i exempel 41. Det lugna konstaterandet *Men det er drit* har i översättningen blivit ett upprört utrop. Direktöversättningen *Men det är skit* skulle fungera bra.

- (41) Skaden er skjedd.
 Jeg kan ikke late som jeg ikke vet det jeg vet.
Men det er drit. Det er det virkelig. (43)
- Skadan är skedd.
 Jag kan inte låtsas som om jag inte visste det jag vet.
Skit också! Det är det verkligen. (46)

I exempel 42 har Nygren av någon anledning valt att översätta det norska ordet *kjæreste* med den engelska motsvarigheten *girlfriend*.

- (42) Og han har fått seg en **kjæreste** som er penere enn hun som var penest i klassen. (174)
- Och han har fått sig en **girlfriend** som är snyggare än hon som var snyggast i klassen. (186)

Engelska används på flera ställen i romanen när jag-personen återger vad någon sagt eller skrivit (se 1.2.1). Men meningen som utgör exempel 42 ingår i en beskrivning av innehållet i ett tv-program, och här gör engelskan att ordet betonas som om det skulle ha en speciell innebörd. Den naturliga översättningen skulle ha varit *flickvän*.

3.5 Semantiska nyanser

På grund av språkens olika sätt att lexikalisera omvärlden måste man vid översättning acceptera att det sker vissa förändringar i de semantiska förhållandena. Något som är entydigt i förlagan kan bli dubbeltydigt i översättningen eller tvärtom. (Ingo 1991: 256.) Ett exempel på detta ur mitt material är *besteforeldre* (14) som översatts till *morföräldrar* (15). *Morföräldrar* är ett underbegrepp till *besteforeldre* men i den kontext där ordet nämns, i en lista på saker som huvudpersonen har och inte har, är det den mest logiska lösningen. Längre fram i texten förekommer nämligen både mormor och morfar men däremot ingen farmor eller farfar. Som Ingo (1991: 256) konstaterar så är det inte ändamålsenligt att vid bedömning av översättningar ta upp alla skillnader i betydelsenyanser. De nyansskillnader och inexaktheter som man bör uppmärksamma är sådana som kan ”förvränga informationen, vilseleda läsarna eller ge upphov till missuppfattningar och felaktiga associationer”.

Ett återkommande uttryck i romanen är *opptatt av*, som konsekvent översatts med *upptagen av*. Att *være opptatt av noe* är detsamma som att vara intresserad av eller engagerad i något (*Bokmålsordboka* 2005). På svenska används *upptagen av något* endast i betydelsen 'sysselsatt, inte ledig' (*Svenskt språkbruk* 2003). Den naturliga översättningen av *opptatt av* i exempel 43–45 skulle ha varit *intresserad av*. I exempel 46 kunde man istället välja en omskrivning som: *för honom var det väldigt viktig* att [...]

- (43) Men jeg tror ikke på at Kim ikke var **opptatt av** tiss og bæsje. (46)
Men jeg tror inte på att Kim inte var **upptagen av** kiss och bajs. (49)
- (44) Jeg tror at jeg er mer **opptatt av** ting som er veldig store [...] (129)
Jag tror att jag är mer **upptagen av** saker och ting som är väldigt stora [...] (138)
- (45) [...] jeg er mer **opptatt av** det som skal skje mens jeg lever enn av det som skal skje etterpå. (171)
[...] jag är mer **upptagen av** det som ska ske medan jag lever än av det som ska ske därefter. (183)
- (46) [...] han var veldig **opptatt av** at vitenskapen skulle være en velsignelse for menneskeheten. (137)
[...] han var väldigt **upptagen av** att vetenskapen skulle vara en välsignelse för mänskligheten. (148)

Ett annat uttryck som också förekommer på flera ställen i romanen är *glede seg til*, som enligt *Bokmålsordboka* (2007) är detsamma som 'se fram til', på svenska alltså 'se fram emot'. Nygren har både i exempel 47 och 48 översatt uttrycket med *glädja sig åt*, som är detsamma som 'vara glad' (*Svenskt språkbruk* 2003). När man gläder sig åt något är man glad just då, vilket man förstås också kan vara när man ser fram emot något, men då väntar man ändå på en större glädje. I exempel 48 har meningens innebörd tydligt blivit en annan på svenska. En korrekt översättning skulle ha varit: *Och jag ser fram emot att folk ska sluta säga att det är det*.

- (47) Når jeg spør ham hva han skal med en flaske Hennaschampoo, sier han at han skal gi den til mammaen sin.
Jeg kan se at han **gleder seg til** det. (75)

När jag frågar honom vad han ska ha en flaska Hennaschampo till, säger han att han ska ge den till sin mamma.

Jag ser att han **gläder sig åt** det. (82)

- (48) Og jeg **gleder meg til** at folk skal slutte å si at det er det. (96)
Och jag **gläder mig åt** att folk kommer att sluta att säga att det är det. (105)

I exempel 49 har Nygren översatt *nordmenn* med *nordmän*, och i exempel 50 med *nordbor*. I svenskan betyder *nordman* 'man från Norden, särskilt nordisk viking' och en *nordbo* är en 'invånare i Norden' (*Bonniers svenska ordbok* 2002). I *Bokmålsordboka* (2005) anges att den ursprungliga betydelsen hos *nordmann* är 'person fra Norden, nordbo' men i dag är den allmänna betydelsen 'person fra Norge'. I *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) anges *norrman* som enda översättning till uppslagsordet *nordmann*. I exempel 49 och 50 borde Nygren alltså ha använt *norrmän*.

- (49) **Nordmenn** har kommet hit. (128)
Nordmän har kommit hit. (137)
- (50) Han vet hvor mange liter melk **nordmenn** drikker i året [...] (56)
Han vet hur många liter mjölk **nordbor** drikker om året [...] (61)

Exempel 51 är hämtat från det textavsnitt där huvudpersonen plötsligt överraskas av en känsla av total meningslöshet. Det är en obehaglig upplevelse som beskrivs, och *obehagligt* är också det adverb som här bäst motsvarar *ekfelt* i den andra meningen. *Pinsamt*, som Nygren använt, upptas visserligen i *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) som en betydelse hos *ekfelt*, men exempelmeningen *en ekkel opplevelse* har översatts med *en obehaglig opplevelse*. Och i *Bokmålsordboka* (2005) anges endast betydelsen 'avskyelig, ubehagelig' för *ekfel*. *Pinsamt* används om något som är besvärande och som gör en förlägen (*Bonniers svenska ordbok* 2002).

- (51) Jeg var på vei til å si at det ikke var noe, men så kjente jeg at alt veltet opp i meg. Det var overveldende og **ekfelt**. Jeg har aldri kjent noe lignende og jeg klarte ikke å si noe. (10)

Jag höll på att säga att det inte var något, men så kände jag att allt välldes upp i mig. Det var överväldigande och **pinsamt**. Jag har aldrig känt något liknande och jag klarade inte av att säga något. (11)

Att *oppsøke* är enligt *Bokmålsordboka* (2005) att 'gå och hälsa på', 'besöka' eller 'hänvända sig till'. *Uppsöka* definieras av *Svensk ordbok* (1999) som "bege sig till för att använda sig av med avs. på person, lokal etc. som tillhandahåller viss tjänst e.d.; äv. (bege sig till och) besöka". *Oppsøke* och *uppsöka* kan alltså användas i liknande situationer, men i *Svenskt Språkbruk* (2003) påpekas det ändå att verbet *uppsöka* är formellt. På webben verkar den vanligaste användningen för verbet både på norska och svenska vara i uttryck som "oppsøke lege"/"uppsöka läkare". Som översättningsmotsvarighet till *oppsøkte* i exempel 52 har Nygren dock inte valt *uppsökte* utan *sökte upp*, som används lite annorlunda. *Söka upp* betyder 'leta rätt på ofta för att besöka' (*Svensk ordbok* 1999). Att behöva leta rätt på tidningen där man då och då brukar leverera material verkar inte rimligt. En enkel, naturlig lösning skulle vara att börja meningen med *Jag gick till tidningen*.

- (52) Jeg **oppsøkte** avisen hvor jeg fra tid til annen pleide å levere stoff, [...] (12)
 Jag **sökte upp** tidningen där jag då och då brukade leverera material, [...] (13)

I exempel 53 har frasen *når det passer seg sånn* ersatts med *när det är lagom lämpligt*. Den norska frasen ger över tusen Googlebelägg i Norge medan översättningsmotsvarigheten inte ger en enda träff i Sverige. För "lagom lämpligt" finns det några hundratal belägg. Ofta är användningen ironisk, dvs. betydelsen hos uttrycket är 'inte alls lämpligt'. Nygren har knappast menat vara ironisk, men däremot har han kanske med den tautologiska konstruktionen *lagom lämpligt* velat uppnå en humoristisk effekt. En betydelseförskjutning har i alla fall skett. Formuleringen *när det passer (in)* skulle ha legat närmare förlagan semantiskt.

- (53) [...] og at vi etter en stund, **når det passer seg sånn**, skal lage barn. (53)
 [...] och att vi så småningom **när det är lagom lämpligt**, ska göra barn. (57)

Det norska ordet *praksis* har ett större betydelseomfång än det svenska *praxis*. *Svensk ordbok* (1999) definierar *praxis* som "vedertaget handlingsmönster ofta i jur. el. mer formella sammanhang" och enligt *Bonniers svenska ordbok* (2002) är betydelsen 'vedertaget bruk, sedvänja; sedvanerätt, 'oskriven lag'. Det norska *praksis* kan enligt *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) betyda '1 praktik; övning; tillämpning 2 praktik,

yrkesutövning 3 praxis'. I exempel 54 är det nog den praktiska tillämpningen som avses, och en lämplig översättningsmotsvarighet till *seksuell praksis* kunde vara *sexuellt utövande/beteende*.

- (54) Han er tilhenger av de mest bisarre former for **seksuell praksis** [...] (56)
Han är anhängare av de mest bisarra former av **sexuell praksis** [...] (62)

Bakgrunden till exempel 55 är att jag-personen försöker tänka nya tankar; det spelar ingen roll vad så länge det är något nytt. Därför anser jag att den naturliga översättningen av *holde* här skulle vara *duga*, även om varken *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) eller *Bokmålsordboka* (2005) tar upp den betydelsen av ordet. En kontroll på webben bekräftar dock att frasen *den får holde* kan användas i betydelsen 'den får duga'. Exempel på Googlebelägg är "videokvaliteten er dårlig, men den får holde" och "den får holde til jeg får laget en enda bedre".

- (55) Det er vel på sett og vis en ny tanke.
Den får **holde**. (78)
Det var vel på sätt och vis en ny tanke.
Den får **stanna**. (85)

I exempel 56 har Nygren utelämnat meningens inledning. Istället har han gjort ett tillägg i form av verbet *få* i frasen *oturen att få betala*, vilket gör meningens innebörd en aning oklar. *Komme i skade for* betyder enligt *Bokmålsordboka* (2005) 'være så uheldig', dvs. 'ha otur' (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). Meningen kunde på svenska inledas med *Det har spårat ur lite, och de har haft oturen att betala*.

- (56) **Det har tatt litt av**, og de har **komet i skade for å betale** en natts moro på sexklubb med kommunens bankkort. (84)
De **har oturen att få betala** en natts nöjen på sexklubb med kommunens bankkort. (91)

Skal, som är presens av *skulle* kan översättas med både *måste* och *ska*, men i exempel 57 gör kontexten att den enda logiska översättningsmotsvarigheten är *ska*. Huvudpersonen borde ägna sig mer åt saker som inte kräver tankeverksamhet utan som

bara ska upplevas, som t.ex. lek. Men det i texten använda *måste* förmedlar ett annat budskap: att det finns ogjorda saker som han måste få uppleva.

- (57) Han spør om jeg noen gang har vurdert å tenke mindre.
 Jeg sier at jeg vurderer det daglig, men at det ikke er så lett.
 Min bror sier at jeg i større grad burde foreta meg ting som bare **skal** oppleves.
 Som for eksempel? sier jeg.
 Lek, sier han. (143)

Han frågar om jag någon gång har funderat på att tänka mindre.
 Jag säger att jag funderar på det dagligen, men att det inte är så lätt.
 Min bror säger att jag i högre grad borde företa mig saker som bara **måste** upplevas.
 Som till exempel? säger jag.
 Lek, säger han. (155)

Bakgrunden till meningen som utgör exempel 58 är att bröderna i romanen sitter vid varsin dator på New York Public Library och söker efter författare som har tabuord som namn. Jag-personen ser sig omkring och hoppas att ingen förstår vad de håller på med. Det är alltså fråga om en lek, och de riskerar inte att lura någon på riktigt. Därför passar inte uttrycket *känna på sig*, som betyder att 'intuitionen säger en att ngt ska hända' (*Svenskt Språkbruk* 2003). I stället kunde man översätta meningen med *Det känns som att vi lurar någon*.

- (58) **Jeg føler** at vi lurer noen. (145)
Jag känner på mig att vi lurar någon. (157)

Tynn kan betyda 'tunn, mager; gles; svag' (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). I exempel 59 har *tynn* ersatts med *svag*, vilket just här inte passar så bra. Det är en aning motsägelsefullt att en svag gammal man ropar högt. En *mager* gammal man fungerar bättre.

- (59) – En **tynn** gammel mann med slipset over skulderen som ropte høyt til en bil som kjørte på rødt. (174)
 – En **svag** gammel man med slipsen över axeln som ropade högt efter en bil som körde mot rött. (186)

I *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) kan man se att *sammen* betyder 'samman, ihop; tillsammans', medan *alle sammen* betyder 'allesamman, allihopa'. Den sista meningen i exempel 60 borde alltså hellre lyda *Vi är alla/allihopa här*.

- (60) Jeg bare er her. Det er alle andre også. Vi er her **alle sammen**. (80)
 Jag bara är här. Det är alla andra också. Vi är här **tillsammans**. (87)

Uhyggelig har både betydelsen 'ohygglig, hemsk' och 'otrevlig, otrivsamt' (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). När något är ohyggligt är det enligt *Svensk ordbok* (1999) 'mycket hemskt', och synonymer till ordet är fasaväckande och gräslig. Som översättningsmotsvarighet till *uhyggelig* i exempel 61 borde det mildare alternativet *otrevligt* ha valts, eftersom det rimmar bättre med det vaga påståendet i den påföljande meningen.

- (61) Måten de smiler til hverandre på er **uhyggelig**. Det er litt som om de deler en grusom hemmelighet. (125)
 Sättet de ler mot varandra på är **ohyggligt**. Det är lite som om de delar en hemsk hemlighet. (134)

I exempel 62 döljer sig en falsk vän. *Le* betyder 'skratta' (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992).

- (62) Jeg kan se at han **ler** for seg selv. (144)
 Jag ser att han **ler** för sig själv. (156)

Direktöversatt blir det norska uttrycket *noe i veien* på svenska *något i vägen*. På båda språken kan hindret vara både konkret och abstrakt, men det svenska uttrycket har ett mycket mindre användningsområde (3 500 Googlebelägg i Sverige) än det norska (över 70 000 Googlebelägg i Norge), och är i exempel 63 inte gångbart som översättningsmotsvarighet. Den motsvarighet som Nygren valt är dock heller inte riktigt lyckad. *Speciellt* förmedlar inte att det är "något i vägen", tvärtom kan det ha en positiv bibetydelse (*Svensk ordbok* 1999). Det sekreteraren ville veta var om något inte var som det skulle, så en lämplig inledning på den första meningen kunde vara: *Sekreteraren på institutionen frågade om något var på tok*.

- (63) Sekretæren på instituttkontoret spurte om det var **noe i veien** og om det var noe hun kunne gjøre. Jeg syntes engasjementet hennes var rørende, men hade ingen lyst til å snakke. (12)

Sekreteraren på institutionen frågade om det var **något speciellt** och om det var något hon kunde göra. Jag tyckte hennes engagemang var rörande, men hade ingen lust att prata. (13)

Översättningen av *skummet melk* har Erlend Loe själv kommenterat i en intervju i Aftonbladet (Ritzén 2005). Då gällde det hans roman Doppler, där *skummet melk* är det enda huvudpersonen inte kan vara utan. Mjölken spelade alltså en viktig roll i den romanen, och när den i svensk översättning blev till *lättmjölk*, istället för *minimjölk*, försvann också hela poängen med att den är civilisationens yttersta gräns. Här i exempel 64 har *skummet melk* översatts på samma sätt, men eftersom det i *Naiv. Super.* inte förs några resonemang kring mjölk, så har det inte så stor betydelse om huvudpersonen köper *lättmjölk* eller *minimjölk* (i Finland: *fettfri mjölk*).

- (64) Nå går jeg på butikken og kjøper en liter **skummet melk**. (32)
Nu går jag till affären och köper en liter **lättmjölk**. (33)

Den svenska motsvarigheten till *bråkjekkk* är *hurtfrisk*, som betyder 'överdrivet käck och spänstig' (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992; *Bonniers svenska ordbok* 2002; *Bokmålsordboka* 2005). I exempel 65 har *bråkjekkk* översatts med *hurtig*, som enligt *Bonniers svenska ordbok* (2002) betyder 'käck, glad och spänstig'. Det överdrivna har alltså försvunnit i den svenska översättningen, liksom det lilla ordet *så* framför *kritisk*.

- (65) [...] men man skal ikke alltid være så kritisk og **bråkjekkk**. (189)
[...] men man ska inte alltid vara kritisk och **hurtig**. (202)

I exempel 66 har en peng blivit flera i översättningen. Enligt *Bokmålsordboka* (2005) kan en *penge* vara antingen ett mynt eller en sedel. Det är vanligen mynt som små barn får att stoppa i sina sparbössor, och i dessa sammanhang brukar myntet benämnas *peng* eller *slant*. Även i exempel 67 har översättaren ändrat singularformerna till pluralformer. *Jenta* är bestämd form singular av *jente*, som betyder 'flicka' (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992; *Bokmålsordboka* 2005). En trogen översättning skulle lyda: *flickan på framsidan höll en hand framför sina bröstvårtor*.

- (66) Jeg har gitt ham **en penge** som han har sluppet på sparebøssen sin. (75)
Jag har gett honom **pengar** som han har stoppat i sin sparbössa. (81)
- (67) – Et kinesisk pornoblad hvor **jenta** på forsiden holdt **en hånd** foran brystvortene sine (140)
– En kinesisk porrtidning där **flickorna** på framsidan höll **händerna** framför sina bröstvårtor (151)

Precis som i de två tidigare exemplen handlar det troligen om slarv då en dag blivit några dagar i exempel 68. Här är förändringen dock mer störande. Jag-personen har varit tvungen att ta hand om hunden Obi i flera dagar eftersom den egentliga hundvakten inte dykt upp. Tidsfristen för avhämtandet bestämmer han då han i parken ser en skylt med ett telefonnummer man kan ringa om man har ett ”Parks-related problem”, vilket han tycker att Obi på sätt och vis kan anses vara. Att tiden skulle vara så obestämd som några dagar verkar inte logiskt. *I løpet av dagen* borde ha översatts med *under dagens lopp* eller *i dag*.

- (68) Hvis ikke David henter Obi **i løpet av dagen**, kommer jeg til å ringe det. (141)
Om inte David hämtar Obi **inom loppet av några dagar**, kommer jag att ringa det. (152)

I exempel 69 har Nygren valt att göra en omformulering. Enligt *Bokmålsordboka* (2005) betyder antrukket ’kledd’, på svenska alltså ’klädd’. *Kvinne* har i svenskan den direkta motsvarigheten *kvinna*. Orden *kvinna* och *dam* är synonymer men medan *kvinna* är det neutrala ordet för ’fullvuxen person av honkön’ används *dam* ofta som ett ”finare” ord för *kvinna*. (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992; *Svensk ordbok* 1999; *Bonniers svenska ordbok* 2002; *Bokmålsordboka* 2005.) En trogen översättning skulle här vara *en elegant klädd kvinna*.

- (69) [...] **en elegant antrukket kvinne** som steg ut av en taxi. (139)
[...] **en elegant och fin dam** som steg ur en taxi. (150)

Att *være enig* kan översättas med ’vara enig’ eller ’hålla med’ (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). I exempel 70 kunde man ha behållit första person singular och översatt till *jag håller med*. I det här textsammanhanget förmedlar dock Nygrens omskrivning, *vi är överens*, samma sak.

- (70) Jeg sier til faren at **jeg er enig**. Volvo er bra. (73)
 Jag säger till fadern att **vi är överens**. Volvo är bra. (80)

Den svenska motsvarigheten till *på en måte* är enligt *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) 'på sätt och vis', som i *Svensk ordbok* (1999) definieras som "i viss utsträckning sett från en viss synpunkt". I exempel 71 har uttrycket översatts till *på något sätt*, men det är för obestämt. Det är på *ett* sätt han tjänar sex timmar.

- (71) **På en måte** tjener jeg seks timer på å dra til New York. (124)
På något sätt tjänar jag sex timmar på att fara till New York. (133)

Trinn betyder 'steg; avsats; nivå, stadium'. I exempel 72 hade *steg* varit den bästa översättningen. (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992.) Ordföljden i början av meningen borde inte ha ändrats; det heter *n antal* även på svenska.

- (72) Hvis det var **n antall** usannsynlige **trinn** involvert i utviklingen [...] (127)
 Om det var **antalet n** osannolika **drag** inblandade i utvecklingen [...] (136)

Meningen i exempel 73 är hämtad från slutet av romanen där jag-personen begrundar vad som har förändrats i hans tillvaro.

- (73) Jeg vet fremdeles ikke om ting henger sammen, eller om **alt** vil gå bra til slutt. (209)
 Jag vet fortfarande inte om saker och ting hänger samman, eller om **det** kommer att gå bra till slut. (222)

I början av berättelsen gjorde han upp en lista över saker han inte hade, och där hamnade "känslan av att saker och ting hänger samman och att allt kommer att gå bra till slut". Nu konstaterar han att denna känsla ännu är densamma. I den svenska översättningen har det däremot skett en förändring, då *allt* har blivit *det*.

3.6 Semantiska fel

Ingo (1991: 256–257) beskriver ett semantiskt fel som att de gemensamma komponenterna i förlagans uttryck och i översättningsmotsvarigheten är få eller saknas

helt. Gränsen mellan semantiskt fel och nyansskillnad är ofta suddig, och jag har valt att placera alla gränsfall i kategorin semantiska nyanser. Exempelen i denna kategori är därför få.

I exempel 74 finns två semantiska fel. En *kombisykkel* är en cykel med små hjul som lätt kan skruvas isär och tas med i bilen (*Bokmålsordboka* 2005). På svenska kallas en sådan cykel för *hopfällbar cykel* eller *vikcykel*. För de cyklar som lanserades på sjuttioalet är den rätta benämningen, enligt *Wikipedia* (2009), *hopfällbar cykel*. I exempel 74 är det antagligen fråga om 1970-tal eftersom jag-personen ser på fotografier från sin barndom. Nyckelpigor på den gröna cykeln har av misstag också de blivit gröna, i stället för röda.

(74) På et bilde står jeg ved min nye **kombisykkel**. Den er grønn og har fem **røde** marihøner på stangen. (24)

På en bild står jeg vid min **kombicykel**. Den är grön och har fem **gröna** nyckelpigor på stängen. (25)

I exempel 75 har *kjøttmeis* felaktigt översatts till *köttmes*. Någon sådan fågel finns inte. Den korrekta översättningen är *talgoxe* (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). Ett liknande fel har gjorts i exempel 76.

(75) – Kjøttmeis (57)
– Köttmes (62)

(76) – Speil (30)
– Spel (31)

Den svenska motsvarigheten till *speil* är *spegel* (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). *Speil* har samma form i singular och pluralis, men eftersom ordet här nämns i en lista över saker som brukade göra jag-personen entusiastisk när han var liten är den naturliga översättningen *speglar*. Listan är lång och innehåller både vardagliga saker som *bilar* och mer ”speciella” saker som *färgämnet i blåbär*, så den här missen har inte någon direkt betydelse för textupplevelsen. Det har däremot översättningsmotsvarigheten i exempel 77. Att Nygren har ersatt verbet *ser* med *föreställer mig*, trots att det mycket

tydligt framgår att huvudpersonen får se en kontoutskrift visas upp på tv-nyheterna, gör hela textstycket ologiskt.

- (77) Jag **ser** kontoutskriften. (84)
Jag **föreställer mig** kontoutskriften. (91)

I exempel 78 är det också ett verb som har bytts ut, och även här blir intrycket märkligt. *Nøle* är på svenska *tveka*. I exempel 79 ska den svenska motsvarigheten till *uoppfordret* vara *oombedd*. (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992.)

- (78) Først **nøler** jeg litt og sier nei, [...] (113)
Først **nekar** jag lite och säger nej, [...] (122)
- (79) **Uoppfordret** begynner Kent å snakke om en jente han har hatt en del kontakt med. (59)
Opåkallat börjar Kent att prata om en flicka han har haft en del kontakt med. (64)

Ordet *unge* har samma innebörd i norskan som i svenskan, så i exempel 80 borde *ungene* alltså översättas med *ungarna* (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992; *Bokmålsordboka* 2005). Det finns ingen anledning att begränsa dem till pojkar. Att det i översättningen har blivit *pojkar* beror på Nygrens val av bestämmande adjektiv. En *lymmel* är enligt Svensk ordbok (1999) en 'ohyfsad (yngre) mansperson'. *Lymmelartad* är dock ett ord som inte nämns i svenska ordböcker och som heller inte förekommer på webben. Det kan vara *lymmelaktiga* som Nygren har avsett, men hur som helst har ordet en ålderdomlig prägel. I *Bokmålsordboka* (2005) hittar man exempelfrasen *slemme unger* under betydelsen 'uskikkelig' hos ordet *slem*, och *uskikkelig* betyder enligt *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) 'ouppfostrad, olydig'. I exempel 80 skulle översättningen *bråkiga ungar* passa bra.

- (80) Alle de **slemme ungene** bodde der. (93)
Alla de **lymmelartade pojkar** bodde där. (100)

I exempel 81 har översättaren troligen gjort ett slarvfel. Han har ersatt *penge* med *överskottet*, vilket gör att läsaren får felaktig information. Huvudpersonen skulle inte ge bort hela överskottet, utan endast en del av det.

- (81) Hvis overskuddet skulle bli merkbart, kan jeg gi **penge** til en ideell organisasjon. (182)
 Om överskottet skulle bli märkbart, kan jag ge **överskottet** till en ideell organisation. (195)

Jag-personen i romanen tycker om att cykla i skogen, och behöver då ha ”dekk med store knaster”, som i exempel 82.

- (82) Og dekk med **store knaster**. Jeg sykler hvor det skal være. (39)
 Och däck med **stora nubbar**. Jag cyklar där det behövs såna. (41)

Att det handlar om däck för terrängcykling bekräftas av en sökning på webben. På svenska kan man tala om *däck med grovt mönster*, eller helt enkelt *terrängdäck*. Däck med stora nubbar finns inte. En *nubb* är en ’liten spik’ eller ett ’stift’ (*Bonniers svenska ordbok* 2002). En *knast* kan vara en knöl, knut, knota eller förtjockning (*Bokmålsordboka* 2005; *Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). Kanske har översättaren tänkt på dubbdäck, som på norska heter *piggdekk* (*Norstedts norsk-svenska ordbok* 1992). Men det är däck anpassade för vinterföre, och handlingen i *Naiv. Super.* utspelar sig under en vår.

3.7 Oidiomatiska formuleringar

I den här kategorin har jag samlat formuleringar som normalt inte förekommer i svenskt språkbruk. I svensk originaltext skulle man inte använda verbet *vara* (*är*) i exempel 83–85. Den naturliga översättningsmotsvarigheten till *er* i dessa exempelmeningar är *finns*.

- (83) [...] og stiller meg i et hjørne hvor det ikke **er** noen vinduer. (19)
 [...] och ställer mig i ett hörn där det inte **är** några fönster. (20)

- (84) Ved inngangen til parken **er** et skilt med et telefonnummer [...] (141)
Vid ingången till parken **är** en skylt med ett telefonnummer [...] (152)

- (85) Nesten ingen av husene røper noe om hva som **er** inni. (129)
Nästan inget av husen vittnar om vad som **är** inuti. (138)

Frasen *en gang* i eksempel 86 och 87 kan inte direktöversättas så som Nygren har gjort. Pappans erbjudande i exempel 86 är inte så begränsat som det ger intryck av i översättningen. Han säger inte att de kan gå runt huset *en gång* till, utan att de kan göra det *igen senare/på nytt*. I exempel 87 är det däremot just en gång som avses, men på svenska säger man ändå bara *När jag har bättre med tid* eller möjligen *Någon gång när jag har bättre med tid*. I samma exempel borde även *utlevererat* strykas i översättningen; det räcker med *ska få en bultbräda*. Det norska *utlevere*, som enligt *Bokmålsordboka* (2005) betyder 'gi, levere ut' har ett mycket bredare användningsområde än den svenska motsvarigheten *uleverera* (84 000 Googlebelägg i Norge mot 145 i Sverige).

- (86) Pappa sier at vi kan gjøre det **senere en gang også**, hvis jeg føler behov for det. (88)

Pappa säger att vi kan göra det **en gång senare också**, om jag känner behov av det. (96)

- (87) **En gang jeg har bedre tid** vil jeg stikke innom administrasjonen og foreslå at alle som melder se opp til forberedende **skal få utlevert** et bankebrett sammen med pensumlisten. (95)

En gång när jag har bättre med tid ska jag sticka inom administrationen och föreslå att alla som anmäler sig till förberedande kurser **ska få utlevererat** en bultbräda tillsammans med listan över kurslitteratur. (103)

I svenskan kan man inte *stoppa opp* i betydelsen 'göra en paus' som i exempel 88. Det rätta uttrycket här är *stanna upp*. (Se *Svenskt Språkbruk* 2003.) I exemplets inledande mening saknas i översättningen ett *om* efter *tillfrågades*.

- (88) Han ble spurt om hvordan han ville beskrive livet sitt. Hvis han **stoppet opp** og kikket seg tilbake, hva var liksom essensen? (54)

Han tillfrågades hur han ville beskriva sitt liv. Om han **stoppade upp** och såg tillbaka, vad var liksom essensen? (59)

Det svenska verbet *hämta* motsvarar till stor del det norska *hente*. Men såsom i exempel 89 kan *hämta* inte användas. *Hente* har här en betydelse som *Bokmålsordboka* (2005) anger som 'lete fram, ta'. På svenska kunde man säga *tog fram tre kuvert*.

- (89) Han gikk bort til det store kjøkkenskapet og åpnet det. Han stakk hånden langt inn og **hentet** tre konvolutter. (22)

Han gick bort till det stora köksskåpet och öppnade det. Han stack handen djupt in och **hämtade** tre kuvert. (23)

Ved siden av betyder enligt *Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992) 'bredvid, vid sidan av; förutom, i tillägg till'. Den enda möjliga översättningen i exempel 90 är *bredvid*. Uttrycket *ligga vid sidan av* används inte om personer. I *Svenskt Språkbruk* (2003) finns en exempelmening för uttrycket: *Huset ligger vid sidan av, nästan två mil från närmaste bebyggelse*.

- (90) Jeg bærer Børre tilbake til sengen og ligger **ved siden av ham** til han sovner. (80)

Jag bär Børre tillbaka till sängen och ligger **vid sidan av honom** tills han somnar. (88)

Den svenska motsvarigheten till uttrycket *lite å stille opp med* i exempel 91 borde vara *inte mycket att komma med*. Enligt *Svenskt Språkbruk* (2003) kan *komma med* användas i uttryck för att framföra något, t.ex. idéer, och här handlar det om att komma ihåg och räkna upp alla djur man sett.

- (91) Stilt overfor en slik pappa har jeg **lite å stille opp med**. (50)
Stålld inför en sådan pappa har jag **inte mycket att ställa upp med**. (54)

Som motsvarighet till det norska *forbinde med* i exempel 92 skulle kollokationen *förknippa med* vara bäst, eftersom det är fråga om association. (Se *Svenskt Språkbruk* 2003.)

- (92) Flere av disse selskapene lager produkter som jeg aldri har sett reklamer for. Jeg **forbinder** dem med noe godt uten at jeg aner hvorfor. (180)

Flera av de här bolagen tillverkar produkter som jag aldrig har sett reklam för. Jag **förbinder** dem med nånting bra utan att ha en aning om varför. (192–193)

Ordföljden i den andra meningen i exempel 93 är omöjlig i svenskan. Här skulle jag välja en omskrivning: *Först finns de ingenstans och allt är lite tungt. Men så dyker de upp, och saker och ting blir bättre. Som motsvarighet till slitsomt tycker jag tungt passar bättre här än tröttsamt, som används om något som man blir trött eller uttråkad av (Svensk ordbok 1999). I Bokmålsordboka (2005) anges betydelsen 'tung, strevsom' för slitsom.*

- (93) Det er så merkelig med jenter.
Først **er de der ikke** og alt er litt **slitsomt**. **Men så er de der**, og ting blir finere. (104)
- Det är så märkligt med flickor.
Først **är de där inte** och allt är lite **tröttsamt**. **Men så är de där**, och saker och ting blir bättre. (112)

På svenska kan man inte vara "god och trött" som i exempel 94. Däremot kan man efter en skidtur vara *behagligt trött*. Översättningen i exempel 95 är också en konstruktion som inte används i svenskan.

- (94) Jeg er **god og sliten**. Sånn som jeg var når vi kom hjem fra skiturer da jeg var liten. (173)
- Jag är **god och trött**. Sådan som jag var när vi kom hem från skidturen når jeg var liten. (185)
- (95) Jeg føler meg **ovenpå**. (176)
Jag känner mig **ovanpå**. (188)

Føle seg ovenpå kan översättas till *känna sig trygg/självsäker (Norstedts norsk-svenska ordbok 1992)*.

3.8 Kulturbundna element

När gränsen till ett nytt språk, ett nytt samhälle och en ny kultur överskrids ändras de situationella faktorerna. Översättaren måste avgöra om det finns behov av att anpassa och komplettera texten för att den ska förstås av läsare i den nya miljön. Översättningen

fyller sin funktion om läsaren uppfattar texten på samma sätt som ursprungstextens läsare. (Ingo 1991: 257; Ingo 2007: 126–127.)

Ur *Naiv. Super.* har jag excerperat kulturbundna element som en översättare tvingas ta ställning till. Jag har sedan jämfört lösningarna i den svenska översättningen med motsvarigheterna i den finska översättningen, gjord av Outi Menna 1998. Handlingen i *Naiv. Super.* utspelar sig i Oslo och New York. I romanen ingår ganska mycket text på engelska (se 1.2.1) och den har förstås överförts direkt i båda översättningarna; svenska och finska läsare i romanens målgrupp har lika stora förutsättningar att förstå de engelska avsnitten som de norska läsarna. Ett undantag finns dock. Menna har valt att ersätta *subway token* (195) med *metrolippu* (206). En subway token är en pollett som fram till år 2003 kunde användas som betalning på tunnelbanan i New York (Pérez-Peña 2003).

Av de geografiska egennamnen som nämns i romanen är det bara *Slottsparken* (107, 120) i Oslo som fått en förändrad översättningsmotsvarighet. I den finska översättningen används allmänbegreppet *puisto* (117, 131). Den berömda parken i New York, *Central Park*, står däremot kvar i oförändrad form. Finskan har en egen namnvariant för parken, *Keskuspuisto*, men Menna har antagligen gjort bedömningen att de flesta av läsarna har hört talas om Central Park.

Jag-personens dåliga vän jobbar på Statistisk Sentralbyrå [sic] (56, 59), som i Sverige och Finland har direkta motsvarigheter i Statistiska centralbyrån och Tilastokeskus (på svenska: Statistikcentralen). Det är också dessa motsvarigheter som översättarna använt. Loe har avvikit från det normala skrivsättet då han gett även det andra ordet i namnet versal begynnelsebokstav, och Nygren har gjort likadant i den svenska översättningen.

Också jag-personens goda vän arbetar vid en myndighet, Meteorologisk institutt (15, 99), vars motsvarighet i Sverige heter Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut och i Finland Ilmatieteen laitos (på svenska: Meteorologiska institutet). I den finska översättningen har Menna utan problem använt den finska motsvarigheten medan Nygren inte har haft samma möjlighet. Hans lösning, meteorologiska institutet [sic], är

naturlig; den är samtidigt både en översättning och en del av det svenska namnet på myndigheten. Stor begynnelsebokstav för namnet har Loe använt på det ena stället i boken men på det andra är begynnelsebokstaven liten. Menna har följt hans exempel medan Nygren använt liten begynnelsebokstav båda gångerna. Man kan också konstatera att det i den svenska översättningen hade varit fullt möjligt att använda de norska namnen på myndigheterna eftersom det endast är stavningen som är annorlunda än i svenskan.

Då det gäller tv-program har kulturella anpassningar gjorts på ungefär samma sätt i båda översättningarna. *Sportsrevyen* (11) har ersatts av det svenska *Sportnytt* (12) och det finska *Urheiluruutu* (12). *Dagsrevyen* (63) har blivit *kvällsnyheterna på tv* (69) och *puoli yhdeksän uutiset* (70). *Kveldsnytt* (19) har fått heta *Kvällsnytt* (20) och *iltauutiset* (20). Här kan man konstatera att den svenska översättningen inte är konsekvent; *Sportnytt* är ett SVT-program, medan *Kvällsnytt* är en direktöversättning. Istället för *Kvällsnytt* kunde Nygren ha använt något av de existerande svenska nyhetsprogrammen *Aktuellt* och *Rapport*, eller gjort omskrivningen *kvällsnyheterna* som i den finska översättningen.

Romanens jag-person planerar att upprätta ett betalnummer, ett *829-nummer* (182). Båda översättarna har anpassat numret till den nya kulturella miljön. Den svenska motsvarigheten är *071-nummer* (194) och den finska *0700-numero* (192). En kulturell anpassning som däremot förverkligats endast i den finska översättningen handlar om Kalle Anka. I Norge heter serieankan Donald efter originalet Donald Duck. I romanen sätter jag-personen ett *Donald-plaster* (173) på en blåsa, och Menna har gjort en korrekt översättning: *Aku Ankka-laastari* (183). I den svenska översättningen talas det om *Donaldplåster* (185) fastän det borde ha varit *Kalle Anka-plåster*.

För att läsarna ska få del av ursprungstextens bakomliggande kultur tycker jag att man, när det faller sig naturligt och det är möjligt med tanke på förståelsen, ska bevara ord med namnkaraktär. T.ex. så kunde de tidigare nämnda tv-programmen stå kvar i ursprungsform om det tydligt framgår att de är tv-program. Jag-personen i romanen fyller inför en cykeltur en *Farrisflaske* (39) med vatten. Farris är namnet på ett norskt

kolsyrat mineralvatten. Nygren har valt översättningen *Farrisflaska* (41), medan Menna helt i onödan ändrat flaskan till en *vichypullo* (41). När det i romanen berättas om pojkar som inte hade råd att bjuda flickorna på *Solo* (21) är det däremot motiverat att omskriva det norska läskmärket Solo med *läsk* (22) och *limua* (22) eftersom det inte framgår av sammanhanget vad Solo är för något. Längre fram i texten finns både Farris och Solo med i en lista över bolag och produkter som jag-personen känner sig känslomässigt knuten till. Listan har i båda översättningarna direktöverförts utan förklarande tillägg.

När jag-personen har planer på att annonsera i *Dagbladet* (182) förstår man som läsare att det handlar om en tidning även om man inte skulle ha känt till den tidigare. Varken Nygren eller Menna har dock låtit *Dagbladet* stå kvar, utan istället valt allmänbegreppet *tidningen* (194) respektive *sanomalehti* (192).

Jag-personens tankar om barndomen då han såg på *Leikestove* (43) har omskrivits på liknande sätt av Nygren och Menna. *Leikestove* har ersatts av *barnprogram på TV* (46) och *lasten opetusohjelma* (46), och istället för *Vibeke Sæther* (43) är det *programledaren* (46) respektive *ohjelman juontaja* (46) som gjort jag-personen en björntjänst genom att lära ut siffror och bokstäver. Förändringarna behövs eftersom det handlar om sådant som svenska och finska läsare inte kan förväntas känna till.

Att man vid översättning kan ha olika åsikter om huruvida det krävs pragmatiska ingrepp eller inte illustreras av en av romanens många listor. Jag-personen räknar upp vilka han beundrar: *Laurie Anderson*, *Gandhi*, *Frelsesarméen*, *Carl Barks*, *Astrid Lindgren*, *Orson Welles*, *Olav H. Hauge* och *Lars Lillo-Stenberg* (37). De två sistnämnda är norrmän, och för en svensk och finsk publik säkert ganska okända som författare respektive musiker. Menna har i alla fall gjort bedömningen att det behövs förklarande tillägg, så i den finska översättningen står det *runoilija Olav H. Haugea* och *poppari Lars Lillo-Stenbergiä yhtyeineen* (39). Nygren däremot har inte gjort några tillägg. Han har antagligen ansett att det inte är nödvändigt att läsarna vet vem alla personer på listan är. Knappast vet heller alla läsare vem Laurie Anderson eller Orson Welles är. Den enda personen på listan som jag tror att alla nordiska läsare känner till är

Astrid Lindgren. *Frelsesarméen* finns i alla de nordiska länderna, och heter i Finland *Pelastusarmeija* (39) och i Sverige (och på svenska i Finland) *Frälsningsarmén* (38).

I romanen förekommer en del norska barnsånger och vad gäller dem har översättarna valt lite olika strategier. Jag-personen har blivit bekant med en liten pojke, och när han som barnvakt blir ombedd att sjunga en sång väljer han *Fola Fola Blakken* (80), som han tycker är trevlig. Slutet på sången återberättas i några meningar. Nygren har valt att översätta sången till *Fålen, fålen Blacken* (88) och likaså översätta innehållet. Menna har valt en i mitt tycke bättre lösning då hon ersatt *Fola Fola Blakken* med den finska sången *Juokse sinä humma* (89), och då istället beskriver innehållet i den. Sångens hästmotiv är egentligen inte viktigt, men om man vill ha kvar hästen så kunde en svensk motsvarighet vara *Min kära lilla ponny*.

När jag-personen kommer på idén att upprätta ett betalnummer för folk som behöver få känna att världen är fin i några minuter blir det igen aktuellt med en barnvisa. Planen är att låta den lilla pojken Børre sjunga in *Lille Kattepus* (181) på band. Hela sångtexten återges i boken. Översättarna har här gått till väga på samma sätt som vid den förra sången. Menna återger den finska barnvisan *Pieni kissanpoikanen* (192), medan Nygren valt titeln *Lilla kissekatt* (194) och översatt texten i *Lille Kattepus*. En välfungerande svensk motsvarighet skulle t.ex. de första verserna i Astrid Lindgrens *Lille katt* ha utgjort. Tre barnsånger till nämns i texten då jag-personen funderar på lämpliga alternativ att utöka teletjänsten med. Den första, *Fola Fola Blakken*, har i översättningarna fått samma motsvarigheter som tidigare i texten. De andra två är sången *Blåmann blåmann, bukken min* och barnpsalmen *Jeg vet en deilig have* (182). Menna har ersatt dem med den traditionella barnsången *Tuu tuu tupakkarulla* och barnpsalmen *Tiedän paikan armahan* (193). Nygrens ersättningar är mindre lyckade. Han har valt ramsan *Rida Rida Ranka* och den traditionella svenska folkvisan *Jag vet en dejlig rosa* (195). En bra motsvarighet till *Blåmann blåmann, bukken min* skulle t.ex. *Bä, bä vita lamm* vara och som barnpsalm kunde man ha valt *Måne och sol* eller *Tryggare kan ingen vara*.

4 SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Att översätta mellan så närbesläktade språk som norska och svenska är utmanande, just på grund av likheten. Satsstrukturen är mycket likartad och ofta kan man överföra meningar nästan ordagrant. Därför frestas man också lätt att importera ord och uttryck som man inte skulle ha skrivit spontant. Vid skönlitterär översättning räcker det dock inte att texten är begriplig, det är också viktigt att fånga nyanserna i språket. För att man ska lyckas förmedla stilen i en roman krävs det att man kan hålla isär källspråk och målspråk.

En strikt kvantitativ sammanställning av mina analysresultat anser jag inte vara motiverad eftersom urvalet av översättningsmotsvarigheter är subjektivt. Någon annan som granskar översättningen skulle kanske välja att ta upp andra exempel. De klart mest omfattande kategorierna i min undersökning är i alla fall semantiska nyanser och stilistiska nyanser. Det är ett resultat som rimmar väl med likheten mellan norska och svenska. Vid en översättningsgranskning av det här språkparet är det naturligt att det mest handlar om nyansskillnader på ord- och frasnivå. Flera av de stilistiska nyanserna har gett översättningen en mer högtidlig eller ålderdomlig prägel, medan andra har gjort textstycket ologiskt. Bristande logik är, tillsammans med informationsförvrängning, också det största problemet med de semantiska nyanserna.

Det är inte alltid direkta fel som har störst negativ inverkan på kvaliteten hos en översättning. Vad som får betydelse är kontextberoende. Exempel på nyansskillnader i min korpus som har betydelse för helhetsupplevelsen av texten är översättningarna av de återkommande norska uttrycken *i stand til* (se exempel 22–28) och *opptatt av* (se exempel 43–46). Påverkan från källspråket är här tydligt framträdande då fraserna genomgående har översatts med *i stånd (till) att* och *upptagen av*. Den förstnämnda frasen borde i översättningen ha varierats med verb som *klara* och *kunna* eftersom uttrycket är mycket vanligare i Norge. Den senare nämnda frasen har i översättningen fått en motsvarighet som vanligen används i en annan betydelse i svenskan, och borde i stället ha översatts med *intresserad av*.

I min undersökning har jag kunnat konstatera att norskan lyser igenom i nästan hälften av exemplen i kategorin stilistiska nyanser och i ungefär en tredjedel av exemplen i kategorierna semantiska nyanser och semantiska fel. Därtill kommer de översättningsmotsvarigheter som jag placerat i en egen kategori, oidiomatiska formuleringar. Där hittar man uttryckssätt som normalt inte används i svenskt språkbruk. Påverkan från norskan är alltså stor. Men det finns också anmärkningsvärt många exempel där översättaren valt en förändrad motsvarighet trots att det hade varit naturligare att använda samma form som förlagan.

En läsare med modersmålskunskaper i svenska reagerar på det onaturliga språkbruket på många ställen i översättningen. En läsare med kunskaper i norska kan också se vilka norska uttryck som döljer sig bakom översättningsmotsvarigheterna. Det här är språkliga upptäckter som visserligen kan vara intressanta, men som inte är romanens syfte. De flesta översättningar bär något spår av originalspråket, men en god översättning märks så lite som möjligt. Den ska ge målspråksläsarna en likadan upplevelse som källspråksläsarnas.

Så kallade falska vänner i de skandinaviska språken brukar tas upp i ordlistor i bl.a. läroböcker. Syftet med ordlistorna är att göra folk medvetna om vilka ord som kan orsaka kommunikationssvårigheter i kontakten med talare av ett annat grannspråk. Då personer med svenska och norska som modersmål umgås brukar det ibland uppstå en form av blandspråk, ofta kallat svorsk. Man lånar helt enkelt ord av varandra för att bli förstådd, och med det syftet är strategin utmärkt. Men vid översättning av skönlitteratur krävs det som sagt betydligt mer av språket. Därför är det också viktigt med undersökningar som denna.

Vad gäller de kulturbundna elementen i romanen kan jag konstatera att den svenska och den finska översättningen till stor del motsvarar varandra. Översättarna har i över hälften av exemplen valt samma strategi, och då har de använt sig av parafrasering, allmänbegrepp, kulturell adaptation eller direkt överföring. Då de valt olika tillvägagångssätt handlar det mest om att Nygren direktöversatt eller direktöverfört sådant som Menna i stället anpassat till finsk kultur. Det enda förklarande tillägget står

Menna för. För att ge texten äkta lokalfärg kunde Nygren i högre grad ha utnyttjat svenskans likhet med norska och låtit namnen på myndigheterna, nyhetsprogrammen och dagstidningen stå kvar i oförändrad form.

De flesta har säkert uppfattningen att det är enkelt att översätta från norska till svenska och att det därför borde gå snabbt. Jag tror att många av de mindre lyckade översättningsmotsvarigheterna i *Naiv. Super.* har uppkommit till följd av tidsbrist. Nygren har inte uppmärksammat alla de subtila uttrycksmedel som Loe använder sig av. Han har t.ex. brutit mönstret i flera upprepningar. Jag får lov att instämma i recensenten Nana Håkanssons kommentar om att lite av bokens tjusning försvinner i översättningen. Nygren lyckas inte alltid fånga originalets stil och atmosfär. En faktor som här också kan spela en viss roll är att författaren och översättaren hör till olika generationer, och *Naiv. Super.* brukar betecknas som en generationsroman.

LITTERATUR

Forskningsmaterial

- Loe, Erlend (1996). *Naiv. Super*. Oslo: J. W. Cappelens Forlag.
- Loe, Erlend (1998). *Naiv. Super*. Översättning av Lars Nygren. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Loe, Erlend (1998). *Supernaiivi*. Suomentanut Outi Menna. Helsinki: Like.

Källmaterial

- Barðal, Jóhanna, Nils Jörgensen, Gorm Larsen & Bente Martinussen (1997). *Nordiska. Våra språk förr och nu*. Lund: Studentlitteratur.
- Bokmålsordboka* (2005). <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>
- Bonniers svenska ordbok* (2002). 8:e upplagan. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Cappelen Damm (2008). Erlend Loe. Citerat 26.3.2008: <http://www.cappelendamm.no/main/Katalog.aspx?f=7055>
- Cassirer, Peter (2003). *Stil, stilistik & stilanalys*. Stockholm: Natur och Kultur.
- De Rosa, Ida (2007). Kunnskapsfallet. *Morgenbladet* 18.5.2007.
- Delsing, Lars-Olof & Katarina Lundin Åkesson (2005). *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*. Tema Nord 2005:573. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Fjeldstad, Anton & Kari Hervold (1989). *Norsk for svensker*. Lund: Studentlitteratur.
- Gellerstam, Martin (1989). Om svenskan i översättningar från engelskan. I: *Orden speglar samhället*, 103–117. Red. Sture Allén, Martin Gellerstam & Sven-Göran Malmgren. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Grünbaum, Catharina (2000). *Nordisk språkförståelse – att ha och mista*. En rapport baserad på fyra konferenser om nordisk språkförståelse «Det omistliga».
- Grünbaum, Catharina (2001). *Språkbladet*. Stockholm: MånPocket.
- Gustavsson, Mia (2002). Fakta om Erlend Loe. Citerat 26.3.2008: <http://www.bulldozer.nu/intryck/loe.html>
- Halvorsen, Eyvind Fjeld (1997). Norsk språk. I: *Nordens språk*, 47–72. Red. Allan Karker, Birgitta Lindgren & Ståle Løland. Oslo: Novus.

- Hannesdóttir, Anna Helga (2001) Ekvivalent och ekvivalent – det beror på vad man menar. I: *Gäller stam, suffix och ord. Festskrift till Martin Gellerstam den 15 oktober 2001*, 122–136. Red. Sture Allén, Sture Berg, Sven-Göran Malmgren, Kerstin Norén & Bo Ralph. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 29. Göteborg: Elanders Novum.
- Holmqvist, Berit (1984). *Vad man bör veta när man översätter Kjartan Fløgstad. Resonemang kring en svensk översättning av en norsk roman*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. MINS 13. Stockholm.
- Håkansson, Nana (2004). En bok för alla väder. Citerat 20.3.2008: <http://www.dagensbok.com/index.asp?id=1259>
- Hægermark, Marianne (1997). Att översätta från danska – behövs det? I: *Något att orda om. Tankar kring konsten att översätta*, 117–128. Red. Lars-Erik Blomqvist & Mats Löfgren. Stockholm: Norstedts.
- Index Translationum (2008). Citerat 24.3.2008: <http://databases.unesco.org/xtrans/stat/xTransStat.html>
- Ingo, Rune (1991). *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Stig (2001). Translationese: Evidence from the English-Norwegian Parallel Corpus. I: *Gäller stam, suffix och ord. Festskrift till Martin Gellerstam den 15 oktober 2001*, 162–176. Red. Sture Allén, Sture Berg, Sven-Göran Malmgren, Kerstin Norén & Bo Ralph. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 29. Göteborg: Elanders Novum.
- Kundera, Milan (1993). En mening. I: *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, 285–300. Red. Lars Kleberg. Stockholm: Natur och Kultur.
- Levý, Jiří (1969). Konstnärlig stil och ”översättarstil”. I: *Med andra ord. Texter om litterär översättning*, 156–171. Red. Lars Kleberg. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lindgren, Birgitta (2002). Falska vänner får man på köpet! *Språknytt* 2, 15–16.
- Loe, Erlend (1999). Forholdet til De Lillos. Om å kommunisere med leserne. Intervju 7.7.1999. Citerat 26.3.2008: http://www.nrk.no/programmer/stemmer_fra_arkivet/stemmer_fra_litteraturen/2330498.html
- Lomheim, Sylfest (1989). *Omsetjingsteori. Ei elementær innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lykke, Jon (1999). Erlend Loes *Naiv. Super*. En ironisk roman? *Riss*, 3, 28–37.
- Melin, Lars (2007). *Vett och etikett i språket*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

- Menna, Outi (2000). *Supernaiivi – finsk översättning av Erlend Loes roman Naiv. Super. En studie av översättningsstrategier*. Opublicerad avhandling pro gradu. Humanistiska fakultetens bibliotek vid Helsingfors universitet.
- Molde, Bertil (1981). *Grus i maskineriet – om slang, vardagsspråk och idiomatiska uttryck*. *Språkvård* 2, 23–26.
- Norstedts norsk-svenska ordbok* (1992). Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- Norstedts skandinaviska ordbok* (2002). Utarbetad av Birgitta Lindgren, Skirne Helg Bruland, Allan Karker & Ståle Løland. Utgiven i samarbete med Nordiska språkrådet och Nordiska ministerrådet. Stockholm: Norstedts.
- Nygren, Lars (2009). CV. E-post till Eva Udd 7.4.2009.
- Nyscript (2009). Citerat 14.4.2009: <http://www.nyscript.se/start.php>
- Pérez-Peña, Richard (2003). Farewell, Subway Token. *The New York Times*. 15.3.2003.
- Rottem, Øystein (1996). Utspekulert naivisme. Citerat 26.3.2008: <http://www.dagbladet.no/kultur/1996/10/29/124944.html>
- Saukkonen, Pauli (1984). *Mistä tyylä syntyy?* Porvoo: WSOY.
- Skjerdingsstad, Kjell Ivar (2003). *Innganger til norsk*. Lund: Studentlitteratur.
- Sorvali, Irma (1983). *Översättandets teori och praktik*. Helsingfors: Gaudeamus.
- SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (2006). Trettonde upplagan. Svenska Akademien.
- Svenska Akademiens ordbok* (2008). <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- Svensk ordbok* (1999). 3:e upplagan. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser* (2003). Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- Söderlund, Börje (1965). *Att översätta*. Stockholm: Bonniers.
- Tatt av kvinnen (2007). Citerat 1.4.2008: <http://www.filmweb.no/kino/article95741.ece>
- Torp, Arne (2004). Nordiska språk i forntid och nutid. I: *Nordens språk med rötter och fötter, 19-74*. Redigerad av Iben Stampe Sletten. Nord 2004:8. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Vehmas-Lehto, Inkeri (2005). Rakenneansoja ja piilovirheitä. Kohti selkeämpää käsitystä käänkösvirheistä. I: *Kielen matkassa multimediaan. Näkökulmia kääntämisen tutkimiseen ja opiskelemiseen*, 49–72. Red. Hilka Yli-Jokipii. Käännöstieteen julkaisuja 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Wessén, Elias (1965). *De nordiska språken*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Wikipedia (2009). Hopfällbar cykel. Citerat 27.3.2009: http://sv.wikipedia.org/wiki/Hopf%C3%A4llbar_cykel